

Çağdaş İslam Hukuku Literatüründe Emtia Türevleri Yerine Önerilen Alternatif Yöntemler ve Bunların Tahlili*

Suggested Alternative Methods Instead of Commodity Derivatives in Contemporary Islamic Law Literature and Analysis Thereof

İbrahim ÖZPOLAT

Dr., İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri, İslam Hukuk
ibrahimozpolat.io63@gmail.com, [ORCID: 0000-0001-6665-8970](https://orcid.org/0000-0001-6665-8970)

Öz: Bu çalışmada emtia türevlerinden emtia forward, emtia futures ve emtia opsiyon sözleşmeleri yerine çağdaş İslam hukuku literatüründe önerilen alternatif yöntemler ve bunların değerlendirilmesi yapılmıştır. Çağdaş İslam hukukçularının çoğunluğu mezkûr sözleşmelerin caiz olmadığı kanaatinde. Bu sebeple bu sözleşmeler yerine önerilecek alternatiflerin tespit ve tahlili önemlidir. Çalışma iki ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde emtia forward ve emtia futures sözleşmelerin alternatifleri, ikinci bölümde emtia opsiyon sözleşmelerinin alternatifleri incelenmiştir. Emtia forward ve emtia futures sözleşmelerin alternatifi olarak önerilen yöntemlerin bir kısmı klasik bir kısmı çağdaş yöntemlerdir. Klasik yöntemler arasında selem akdi, vadeli satım akdi ve istisna' akdi vardır. Çağdaş yöntemler arasında ise paralel selem, paralel istisna' ve sukuk bulunmaktadır. Emtia opsiyon sözleşmelerinin alternatifi olarak önerilen yöntemlerin tamamı ise klasik yöntemlerden oluşmaktadır. Bunlar arasında muhayyerlik şartıyla satım akdi, kaporalı satım akdi, selem akdi, vadeli satım akdi ve istisna' akdi sayılabilir.

Anahtar Kelimeler: İslam hukuku, İslami finans, Emtia türevleri, Forward, Futures, Opsiyon, Alternatifler.

JEL Kodları: A10, B20, G19, K19

*Bu çalışma yazarın, "İslam Hukuku Açısından Emtia Türev Sözleşmeleri" başlıklı doktora tezinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Received/Geliş: 17.01.2023

Accepted/Kabul: 18.03.2023

Published/Yayın: 29.09.2023

Copyright © PESA

Extended Abstract

In this study, alternative methods suggested instead of commodity forward, commodity futures and commodity option contracts in contemporary Islamic law literature are evaluated. The majority of contemporary Islamic jurists are of the opinion that the aforementioned contracts are not permissible. For this reason, it is important to identify and analyze the alternatives to be proposed instead of these contracts. The study consists of two main parts. In the first part, alternatives of commodity forward and commodity futures contracts, in the second part, alternatives of commodity options contracts are examined. Some of the methods proposed as alternatives to commodity forward and commodity futures contracts are classical and some are contemporary methods. Among the classical methods, there are *salam contract*, forward (credit) sales contract, and *istisna' contract*. Contemporary methods include parallel *salam*, parallel *istisna'*, and *suqūq*. All of the methods proposed as an alternative to commodity option contracts consist of classical methods. Among these, sale contracts on condition of discretion, down payment contracts, sale contracts, forward (credit) sale contracts and *istisna'* contracts can be counted. Contemporary Islamic lawyers, who do not allow commodity forwards and commodity futures, are in disagreement as to whether it is necessary to seek alternatives for commodity forwards and commodity futures, and commodity options contracts. While a group of jurists adopt the view that alternatives that are legitimate in Islamic law can be proposed for these transactions, some other jurists are of the opinion that it is not the right approach to propose an alternative for these transactions, considering that it is unnecessary to propose an alternative for an illegitimate transaction. The study is based on the approach of Islamic jurists who propose alternatives in this regard. In the study, the definition and nature of commodity forward and commodity futures contracts and the classical methods proposed as an alternative to commodity option contracts are briefly mentioned. The focus here is on the "alternative" aspect of the classical methods proposed as an alternative to commodity forward and commodity futures contracts and commodity option contracts. For this purpose, the purposes and functions of the aforementioned contracts have been revealed and the classical methods proposed as an alternative to these have been evaluated in terms of these purposes and functions. First of all, the definition and nature of the modern methods proposed as an alternative to commodity forward and commodity futures contracts and commodity option contracts are revealed, as they are less known compared to classical methods. Then, the views of contemporary Islamic jurists on the ruling of these methods are briefly mentioned. Finally, contemporary methods proposed as alternatives are evaluated in terms of the purpose and functions of commodity forward and commodity futures contracts. In addition to many other purposes and functions, speculation and hedging come first among the purposes and functions of realizing commodity forward and commodity futures contracts and commodity option contracts.

The provision of speculation is controversial among contemporary Islamic jurists. The prevailing view in contemporary Islamic law literature is that it is not legitimate because the purpose of speculation is gambling or it means gambling. For this reason, there is no alternative that has been proposed for the purpose of speculation in the contemporary Islamic law literature. Because it is not right to seek alternatives for an illegitimate purpose. On the other hand, hedging purpose has been accepted as a legitimate aim in contemporary Islamic law literature. As a matter of fact, when we look at the reasons for the emergence of commodity forward and commodity futures contracts in history, it is seen that the primary reason is to protect producers and traders from risk. One of the first organized and organized examples of derivative contracts is the Chicago Mercantile Exchange, which was established in Chicago, USA in 1848. In Chicago, which is one of the important trade centers, due to the variability between supply and demand, farmers were going to cut prices due to product surplus at one time of the year and even had to dump their products into the Lake Michigan. On the other hand, in another period of the year, there were exorbitant increases in prices due to product shortages. To prevent this and to control prices, the Chicago Mercantile Exchange was established by the merger of several traders. Thus, while the farmers were protected from the risk of their goods being retained and prices falling by selling their products before the physical delivery date, the merchants were protecting themselves against exorbitant price increases that would occur if the product was not found with the contracts they made before the due date. Considering the actors that carry out commodity forward and commodity futures contracts for hedging purposes today, these include importers, exporters, manufacturers, traders, investors, portfolio managers and banks. In hedging, partial hedging can be aimed as well as full hedging. When the transactions in derivative markets are examined, it is seen that the aim of the participants is not to eliminate the losses completely, but to reduce and minimize the risks. In the contemporary literature, it is seen that the alternatives proposed for commodity derivatives are generally considered within the framework of hedging purposes.

GİRİŞ

Emtia türev sözleşmeleri; forward, futures, swap ve opsiyon sözleşmeleri olmak üzere başlıca dört türe ayrılmaktadır. Bu çalışmada çağdaş İslam hukuku literatüründe emtia forward, emtia futures ve emtia opsiyon sözleşmeleri yerine önerilen alternatif yöntemler ele alınacaktır. Çalışmada emtiaya dayalı türev sözleşmeler merkeze alındığından dolayı emtia swap sözleşmeleri ile altın ve gümüşe dayalı forward, futures ve opsiyon sözleşmeleri için önerilen alternatif yöntemler kapsam dışındadır. Zira swap sözleşmeleri için her ne kadar “döviz swapı” ve “emtia swapı” şeklinde bir ayırım yapılmış olsa da gerçekte

bu sözleşmelerde emtia/mal mübadelesi mevcut olmayıp işlem döviz ve para üzerine gerçekleşmektedir. Aynı şekilde çağdaş finasta mal/emtia olarak değerlendirilen altın ve gümüş, İslam hukuku açısından yaratılıştan para (semen) kabul edilmesi sebebiyle altın ve gümüşe dayalı forward, futures ve opsiyon sözleşmelerinin alternatifleri çalışmanın dışındadır.

Emtia türev sözleşmeler için önerilen alternatiflere geçmeden önce bu sözleşmelerin kısaca tanıtılması çalışmanın anlaşılmasını kolaylaştıracaktır. Forward sözleşmeler; *“alıcı ile satıcının belirli bir varlığı, sözleşme tarihinde belirlenen fiyat üzerinden ilerideki (belirli) bir tarihte teslim etme ve karşılığının ilerideki aynı tarihte teslim alınmasına dayalı sözleşmeler”* (Sancak, 2012, s. 19-20) olarak tanımlanmaktadır. Futures sözleşmeler ise, standart miktar ve nitelikteki somut veya soyut bir varlığı, belirli bir ileri tarihte, belirli bir fiyattan satma veya satın alma hakkı/yükümlülüğü doğuran ve organize borsalarda işlem gören sözleşmeler olarak tanımlanmaktadır (Özşahin, 1999, s. 11-12; Yanbolu, 2011, s. 17; Koy, 2018, s. 89). Tanımlardan anlaşılacağı üzere forward sözleşmeler ile futures sözleşmeler arasında sıkı bir ilişki olduğu ve esasen futures sözleşmelerin, forward sözleşmelerin gelişmiş ve standart hale getirilmiş bir türü veya organize borsalarda işlem görmeye uyarlanmış forward sözleşmeler olduğu söylenebilir. Opsiyon sözleşmeleri ise, belirli bir pirim mukabili sözleşme taraflarından birinin karşı tarafa, belirli bir varlığı, belirli bir tarihte veya belirli bir tarihe kadar, sözleşme tarihinde sabitlenen belirli fiyat üzerinden satın alma veya satma konusunda seçme hakkı tanıdığı sözleşmelerdir (Koy, 2018, 51; Durmuş, 2018, s. 14; Doğan, 2008, s. 13; Yılmaz, 2016, s. 55; Gözgör, 2008, s. 89).

Yeni ortaya çıkmış bu sözleşmelerin İslam hukukundaki yeri tartışmalıdır. Çağdaş İslam hukukçularının çoğunluğu emtia forward ve emtia future sözleşmelere cevaz vermezken (Mecmau'l-fikhi'l-islâmî, t.y., Karar no: 63, 1/7, s. 122-123; Karadâğî, 1993, s. 154-155; Ebû Gudde, 1993, s. 335-337; Osmânî, 1993, s. 349-355; Âli Süleymân, 2005, c. 2, s. 814-819, 944-948; Hattâb, 2005, s. 18-22; Lâhim, 2012, c. 2, s. 649-651; Şâfiye Ketâf, 2013-2014, s. 368-369; AAOIFI, 2018, s. 539-540, 545-546) bazı İslam hukukçuları bu sözleşmelerin caiz olduğunu ileri sürmektedir (Sââtî, 1999, s. 66-67; İslambûlî, 2008, s. 115; Bayındır, 2008, s. 121-124; Sââtî, 2009, s. 160-161; Kamali, 2020, s. 275, 288, 290; Bashir, 2020, s. 88-90). Aynı şekilde opsiyon sözleşmeleri ile ilgili de çağdaş İslam hukukçularının çoğunluğu olumsuz yaklaşım ortaya koyarken (Mecmau'l-fikhi'l-islâmî, t.y., Karar no: 63, 1/7, s. 121; Karadâğî, 1993, s. 157-158, 180; Sellâmî, 1993, c. 1, s. 239-240; Darîr, 1993, c. 1, s. 263-267; Ebû Süleymân, 1993, c. 1, s. 308, 319-320; Ebû Gudde, 1993, s. 337-339; Kassâr, 2003, s. 254-255, 271-273; Âli Süleymân, 2005, c. 2, s. 1049-1052; Bayındır, 2008, s. 69; Ketâf, 2013-2014, s. 448; Durmuş, 2014, s. 123-124, 139; AAOIFI, 2018, s. 540) bazı İslam hukukçuları opsiyon sözleşmelerine olumlu yaklaşmaktadır (Süleymân, 1982, s. 425; Cündî, 1988, s. 151; Sââtî, 1999, s. 83; Hattâb, 2005, s. 13-18; Kamali, 2020, s. 266, 272-273; Bashir, 2020; 62, 255-256, 264-265, 341-342). Çalışmanın konusu emtia türevleri için önerilen

alternatifler olması sebebiyle bu sözleşmelerin hükmü ile ilgili detaylı inceleme çalışmanın sınırlarını aşmaktadır.

Emtia forward ve emtia futures sözleşmelerine cevaz vermeyen çağdaş İslam hukukçuları, bu işlemler için alternatif aranmasının gerekli olup olmadığı konusunda görüş ayrılığı içindedir. Bir grup hukukçu bu işlemler için İslam hukukunda meşru olan alternatifler önerilmesi yaklaşımını benimserken (Cinkû, 2004, s. 283; Hattâb, 2005, s. 24-25; Ketâf, 2013-2014, s. 370; Mecmau'l-fıkhi'l-islâmî, t.y., Karar no: 63, 1/7, s. 123) diğer bazı hukukçular ise meşru olmayan bir işlem için alternatif önermenin gereksiz olduğu düşüncesinden hareketle bu işlemler için alternatif önermenin doğru bir yaklaşım olmadığı kanaatini paylaşmaktadır (Osmânî, 1993, s. 353-355). Emtia forward ve emtia futures sözleşmeler için herhangi bir şekilde alternatif önermenin gereksiz olduğunu savunan çağdaş İslam hukukçularından bazıları, ilgili görüşü şu şekilde gerekçelendirmektedir: Emtia forward ve emtia futures sözleşmelerin meşru bir amacı bulunmayıp bu sözleşmeler ile genellikle hakiki bir ticaret değil fiyat değişimlerinden kazanç sağlamaya yönelik spekülâtif bir amaç hedeflenmektedir ki bu amaç kumar ile oldukça benzerdir. Emtia forward ve emtia futures sözleşmelerin riskten korunma için gerçekleştirilmesi durumunda taraflar genellikle uzun süre stoklamak üzere daha önce satın aldıkları ürünleri üzerinde gelecekte muhtemel fiyat değişimlerinden kaynaklanacak kayıp ve zarar durumundan korunmayı hedeflemektedir. Bu amaç stokçuluk gibi İslam hukuku açısından meşru olmayan bir amaç olması sebebiyle riskten korunma amacı açısından da bu sözleşmeler için alternatif aranması gereksizdir (Osmânî, 1993, s. 353-355).

Opsiyon sözleşmelerine cevaz vermeyen çağdaş İslam hukukçuları, emtia forward ve emtia futures sözleşmelerde olduğu gibi bu işlemler için de alternatif aranmasının gerekli olup olmadığı konusunda görüş ayrılığındadır. Bir grup hukukçu opsiyon işlemi için İslam hukukunda meşru olan alternatifler önerilmesi yaklaşımını benimserken (Ketâf, 2013-2014, s. 448-449; AAOIFI, 2018, s. 540) diğer bir grup hukukçu ise opsiyon işleminin meşru olmadığını öne sürüp bu işlem için alternatif aranmaması gerektiğini savunmaktadır (Darîr, 1993, c. 1, s. 271).

Emtia forward ve emtia futures sözleşmeler ile opsiyon sözleşmelerine cevaz vermeyen çağdaş İslam hukukçularından bazıları, emtia forward ve emtia futures sözleşmeler ile opsiyon sözleşmeleri için alternatif aranması konusunu işlemin amacına bağlı olarak değerlendirmektedir. Bu hukukçular, emtia forward ve emtia futures sözleşmeler ile opsiyon sözleşmesini gerçekleştiren tarafların bu işlemler ile spekülasyon gibi kumar manası taşıyan sakıncalı bir amacı kastetmesi durumunda işlemin meşru olmaması sebebiyle alternatif önermenin gereksiz olduğunu savunurken, tarafların bu işlemler ile konusu mal olan gerçek bir satım akdini kastetmesi durumunda ise İslam hukuku açısından meşru alternatifler önermenin caiz ve mümkün olduğunu ileri sürmek-

tedir (Ebû Gudde, 1993, c. 1, s. 338; Karadâğî, 1993, c. 1, s. 187; Kassâr, 2003, s. 274).

Bu araştırmanın amacı, çağdaş İslam hukuku literatüründe dağınık olarak var olan alternatiflerin tespit edilmesi ve bu alternatiflerin amaç ve işlev bakımından emtia forward, emtia futures ve emtia opsiyon sözleşmeleri ile karşılaştırılmasıdır. Bununla birlikte bu araştırma, emtia forward, emtia futures ve emtia opsiyon sözleşmeleri için önerilen alternatif yöntemlerin tümünün çağdaş İslam hukuku literatürünün tamamından taranıp çıkartılması iddiasında değildir. Bu çalışma, çağdaş İslam hukukunda genel olarak bu sözleşmeler için önerilen alternatiflerin ortaya çıkartılması ve bu sözleşmeler ile önerilen alternatiflerin amaç ve işlev bakımından karşılaştırılmasına yönelik bir deneme girişimidir. Bu bağlamda çalışmada ilk olarak emtia forward ve emtia futures sözleşmeler yerine önerilen alternatif yöntemler ardından emtia opsiyon sözleşmeleri için önerilen alternatifler üzerinde durulacaktır.

1. EMTİA FORWARD VE EMTİA FUTURES SÖZLEŞMELER YERİNE ÖNERİLEN ALTERNATİF YÖNTEMLER

Emtia forward ve emtia futures sözleşmelerin tarihte ilk ortaya çıkış amaçlarına bakıldığında zaman bu amaçların başında üreticiler ile tüccarları koruma amacı gelmektedir. Türev sözleşmelerin teşkilatlı ve organize olmuş ilk örneklerinden biri 1848'de ABD'nin Şikago şehrinde kurulmuş olan Şikago Ticaret Borsasıdır. Önemli ticaret merkezlerinden biri olan Şikago'da arz talep arasındaki değişkenlik sebebiyle çiftçiler, yılın bir dönemi ürün fazlalığı sebebiyle fiyat indirimlerine gidiyor hatta ürünlerini Michigan gölüne dökmek zorunda kalıyorlardı. Buna karşılık yılın bir başka döneminde ürün kıtlığı sebebiyle fiyatlarda fahiş artışlar meydana geliyordu. Bunun önüne geçmek ve fiyatları kontrol altına almak üzere birkaç tüccarın birleşmesiyle Şikago Ticaret Borsası kurulmuştur. Böylece çiftçiler, ürünlerini fiziki teslimin yapılacağı tarihten önce satarak mallarının elde kalması ve fiyatların düşmesi riskinden korunurken, tüccarlar da vadesinden önce yaptıkları sözleşmelerle ürün bulunmaması durumunda oluşacak fahiş fiyat artışlarına karşı kendilerini koruma altına almış oluyorlardı (İkiz, 1995, s. 3-4). Tarihi olarak emtia forward ve emtia futures sözleşmelerin kullanım amaçlarının başında riskten korunma gelse de bu sözleşmelerin gelişimi ve özellikle finansal türevlerin ortaya çıkması ile birlikte piyasa katılımcılarının çoğunluğu tarafından spekülasyon amacı baskın olarak tercih edilmiştir.

Emtia forward ve emtia futures sözleşmelerin gerçekleştirilme amaçları arasında önemli olan ve meşru olduğu söylenen gerekçenin riskten korunma (hedging) olduğu görülmektedir. Emtia forward ve emtia futures sözleşmelere ceviz vermeyen İslam hukukçularının tarafların riskten korunma ve yatırım

gibi meşru amaçlarını gerçekleştirmek üzere bazı alternatifler önerdikleri görülmektedir. Önerilen alternatiflere bakıldığında bir kısmının İslam hukukundaki klasik akitlerden hareketle önerildiği diğer bir kısmının ise finans mühendisleri tarafından üretilmiş modern bazı uygulamalar olduğu bilinmektedir. Çalışmada klasik akitlerden alternatif olarak önerilenlerin İslam hukukundaki durumunun meşru ve meşhur olması sebebiyle bu akitler üzerinde detaylı inceleme yapılmayacak yalnızca alternatif olma yönleri üzerinde durulacaktır. Buna karşılık çağdaş uygulamalardan alternatif olarak önerilen işlemlerin çağdaş İslam hukukçuları arasında tartışmalı olması hasebiyle alternatif olma yönlerinin yanında gerek mahiyeti gerekse de İslam hukukundaki yeri özet olarak aktarılacaktır.

1.1. Emtia Forward ve Emtia Futures Sözleşmeler Yerine Önerilen Klasik Yöntemler

Emtia forward ve emtia futures sözleşmelerin yerine önerilen alternatif yöntemlerin başında İslam hukukunun klasik sözleşmeleri gelmektedir. Bu sözleşmeler arasında selem akdi, vadeli satım akdi ve istisna' akdi bulunmaktadır. Bu başlıkta bu yöntemlerin İslam hukukundaki yerinden ziyade emtia forward ve emtia futures sözleşmeler ile amaç ve işlev bakımından bağlantısı sorgulanarak alternatif olma nitelikleri üzerinde durulacaktır.

1.1.1. Selem Akdi

Emtia forward ve emtia futures sözleşmeleri yerine önerilen klasik yöntemlerden biri selem akdidir (Akkuş & Sakarya, 2018, s. 289, 291). Sözlük anlamı açısından "teslim etmek, teslim olmak, peşin bedelle vadeli ürün almak" gibi manalara karşılık kullanılan selem, bir İslam hukuk terimi olarak, nitelikleri ile zimmette sabit olan belirli vadeli bir malın, peşin bedele mukabil satılması işlemidir. Selem de bir satım sözleşmesi olmasıyla birlikte iki özellik bakımından normal bir satım sözleşmesinden ayrılmaktadır. Birincisi, akit konusunun normal bir satım sözleşmesinde bizzat belirli (ayn) olmasına karşılık selem sözleşmesinde nitelikleri ile zimmette sabit belirli bir tür (sıfat/deyn) olması durumudur. İkincisi ise selemde bedelin peşin olması zorunluluğudur. Zira normal bir satım sözleşmesinde -sarf sözleşmesi hariç- bedelin vadeli olması caizdir (Serahsî, t.y., c. 12, 124-125).

Selem akdi uygulama açısından birçok örnek ile izah edilebilir. Gelecekte tahıl fiyatlarının düşmesinden endişe duyan veya nakit ihtiyacı olan bir çiftçi ile gelecekte fiyatların yükselmesinden endişe duyan ve tahıl ihtiyacı olan bir tüccarın henüz çiftçinin henüz hasat edilmemiş mahsulleri üzerinde selem akdi gerçekleştirmesi tipik bir selem akdidir. Katılım bankaları uygulamasında ise, üreticisi tarlasından elde ettiği mahsulü veya başka bir yerden temin ettiği vasıfları belirli ürünü, katılım bankasına hakiki ya da hükmi olarak teslim etmekle sorumludur. Selem malı, selem akdinde belirtilen özelliklere uygun olmazsa, katılım bankasının selem malını reddetme veya olduğu gibi kabul etme hakkı

mahfuzdur. Süreç şöyle işler: Müşteri, üretimi yapılacak mala ilişkin finansman talebini katılım bankasına bildirir. Katılım bankası, müşteriye limit tahsis eder. Finansman talebinin onaylanmasının ardından katılım bankası, ilgili malın ödemesini üreticiye peşin olarak yapar. Üretici belirlenen süre sonunda selem malını katılım bankasına teslim eder. Katılım bankası selem malını teslim aldığı anda peşin veya vadeli olarak satar veya alt selem yapar.

Selem akdinin emtia forward ve emtia futures sözleşmelerin gerçekleştirilme amaçlarını karşılayamayacağına dair görüşler mevcut olsa da (Kahaf, 1993, c. 1, s. 641) selem akdi, emtia forward ve emtia futures sözleşmelerin gerçekleştirilme amaçlarından meşru olanların karşılanabilmesi için önemli bir alternatif olarak durmaktadır. Emtia forward ve emtia futures sözleşmelerin gerçekleştirilme amaçları arasında genellikle riskten korunma ve spekülasyon vardır. Bu amaçlardan riskten korunma amacı çağdaş İslam hukukçuları tarafından meşru kabul edilirken spekülasyon amacı ise İslam hukukçularının büyük çoğunluğu tarafından sakınca bulundurmaktadır. Meşru olmayan bir amaç için alternatif aranması doğru olmadığından spekülasyon amacı için alternatif önerilmesi gerekmez. Riskten korunma amacıyla emtia forward ve emtia futures sözleşmeleri gerçekleştiren aktörlere bakıldığında bunlar arasında ithalatçılar, ihracatçılar, üreticiler, tüccarlar, yatırımcılar, portföy yöneticileri ve bankalar sayılabilir. Riskten korunmayı amaçlayan bu aktörlerin her durumda tam korunmayı amaçlamadığı bazı durumlarda kısmi korunmayı amaçladıkları görülmektedir. Türev piyasalardaki işlemler incelendiğinde, çoğunlukla katılımcıların amacının risklerin zararlarının tamamen ortadan kaldırılması değil azaltılması ve minimize edilmesi olduğu görülmektedir. Son yıllarda, türev piyasalardaki işlem hacmi, türev piyasaların bağlı bulunduğu dayanak varlıkların işlem hacminden daha yüksek seviyelere ulaşmıştır. Riskten korunma fonksiyonunun bu yükselmedeki etkisinin büyük olduğu ifade edilmektedir. Riskten korunanlar, emtia forward ve emtia futures sözleşmeler ile genellikle fiyat riski, döviz kuru riski, enflasyon riski ve likidite riski gibi risklere karşı korunmayı amaçlamaktadır (Kurar, 2010, s. 6-7; Tanyel, 2016, s. 6). Bu çerçevede selem akdinin özellikle riskten korunma amacını karşılamak üzere alternatif olması mümkündür. Ancak selem akdinin meşruiyet şartları arasında tarafların akit konusu üzerinde fiziksel teslim ve tesellümü amaçlaması da mevcuttur (Ketâf, 2013-2014, s. 370-372). Emtia forward ve emtia futures sözleşmelerin riskten korunma amacıyla gerçekleştirilmesi halinde her durumda fiziksel teslim ve tesellüm zorunlu olmayıp işlem bazı durumlarda fiziksel teslimle bazı durumlarda ise fiziksel teslim olmadan sonlandırılabilir (Elçiçek, 2020, s. 18). Bu sebeple selem akdi, sadece emtia forward ve emtia futures sözleşmelerini fiziksel teslim ve tesellüm ile birlikte riskten korunma amacıyla gerçekleştiren aktörler için bir alternatif olabilir.

Yukarıda zikredildiği üzere emtia forward ve emtia futures sözleşmeler için çağdaş İslam hukukçularının önerdiği en önemli alternatiflerin başında

şüphesiz selem akdi gelmektedir (Karadâğî, 1993, c. 1, s. 188; Cinkû, 2004, s. 283; Sâlûs, 2008, s. 768; Lâhim, 2012, c. 1, 412; c. 2, 653; Ketâf, 2013-2014, s. 370; Bakmî, 2013, s. 151). Zira selem sözleşmesi hem üretici hem toptancı hem sanayici hem de yatırımcı pozisyonunda bulunan herkes için çözüm sağlayan bir alternatif olarak görülebilir. Bu akit ile elinde ürünü henüz bulunmayan ve finansman ihtiyacı olan üretici nakit ihtiyacını karşılamakta, gelecekte ürün ve ham madde ihtiyacı olan toptancı ve sanayiciler geleceğe dönük muhtemel fiyat yükselmelerinden korunma sağlamakta ve elinde nakit bulunan yatırımcı da sermayesini değerlendirme imkanı bulabilmektedir (AAOIFI, 2018, s. 283; Muslih, 2007, s. 91-96, 105-111). Böylece emtia forward ve emtia futures sözleşmelerin amaçlarından olan riskten korunma ve yatırım amaçları selem akdi ile de karşılanabilmektedir. Riskten korunma amacının selem akdi ile gerçekleştirilebileceği açıktır. Yatırım amacıyla ise, katılım bankaları uygulamasında olduğu gibi sermayesi bulunan bir banka veya bireysel bazda şahıslar, üreticinin mahsulünü satın alıp ödemesini peşin olarak yapar. Üretici belirlenen süre sonunda selem malını katılım bankasına veya şahıslara teslim eder. Katılım bankası veya şahıslar, selem malını teslim aldığı anda peşin veya vadeli olarak satarak veya alt selem yaparak kazanç sağlamayı amaçlar. Diğer taraftan hem emtia forward ve emtia futures sözleşmelerde hem de selem sözleşmesinde, akdin iki tarafı da ileride fiyat değişimlerinden kaynaklanan muhtemel kayıp ve zarar durumlarını da karşılıklı yüklenerek risk paylaşımında bulunmaktadır. Zira vade tarihine kadar olan zaman içerisinde fiyatlarda düşüş meydana gelirse müşteri, yükseliş meydana gelirse satıcı zarara uğramış olmaktadır (Mısırî, 1991, s. 342-347). Bu bağlamda emtia forward ve emtia futures sözleşmelerin caiz olmaması durumunda selem akdi bir alternatif olarak öne sürülebilir.

Selem akdi her ne kadar emtia forward ve emtia futures sözleşmelerin mezkûr meşru amaçlarını gerçekleştirme konusunda önemli bir alternatif olarak öne çıkmış olsa da selem akdinin kendine has birtakım özellikleri olduğu ve bu özellikler çerçevesinde İslam hukukunda meşru kabul edildiği unutulmamalıdır. Bu bağlamda klasik selem akdinin emtia forward ve emtia futures sözleşmeler ile benzer ve farklı özellikleri olduğu görülmektedir. Benzer özellikler; ikisinin de satım akdi olması, ikisinde de akit konusunun zimmette nitelikleri ile sabit standart (misli) mallardan olması ve ikisinde de akit bedelinin belirli olmasıdır. Farklı özellikleri ise; emtia forward ve emtia futures sözleşmelerde akit bedeli peşin olmamasına karşılık selem akdinde bedelin peşin olması, selemde amaç malın fiziksel teslimi iken emtia forward sözleşmelerde az olarak emtia futures sözleşmelerde ise genellikle amacın fiziksel teslim olmayıp fiyat değişimlerinden kazanç sağlama anlamı taşıyan ve kumar ile de yakın ilişkisi bulunan spekülasyon durumu olmasıdır. Selem akdinin emtia forward ve emtia futures sözleşmelere alternatif olarak öne sürülebilmesi ve emtia forward ve emtia futures sözleşmelerin amaç ve fonksiyonlarının selem akdi altında gerçekleştirilebilmesi için selem akdinin iki şartı kendisinde bulundurması kaçınılmazdır. Bunlar; akit bedelinin akit anında peşin ödenmesi şartı ile satıcı

ve müşterinin akit kurma amacının malın fiziksel teslim ve tesellümü olması şartıdır (Hattâb, 2005, s. 19; Ketâf, 2013-2014, s. 370-372). Selemi mezkûr sözleşmelere alternatif olarak öneren çağdaş İslam hukukçularının bu iki şartla ilgili ortaya çıkacak probleme dair herhangi bir değerlendirmede bulunmadığı görülmektedir. İlgili literatürde selem akdinin alternatif olma hususunda mezkûr sözleşmelerle yalnızca amaç ve işlev bakımından değerlendirmesi mevzu bahis edilmektedir.

1.1.2. Vadeli Satım Akdi

Emtia forward ve emtia futures sözleşmeler için önerilen alternatiflerden bir diğeri de klasik vadeli satım akdidir. Bu akit ile emtia forward ve emtia futures sözleşmelerin gerçekleştirilme amaç ve işlevlerinden riskten korunma amacı ile likit ihtiyacını giderme amacı gerçekleştirilebilir. Zira satıcı pozisyonunda olup elinde ürün bulunan tarafın geleceğe yönelik likidite ihtiyacı olup malını peşin olarak satıp bedelini garantilemek isteyebilir. Buna karşılık müşteri pozisyonunda olup elinde nakit olmayan fakat acil ürün ihtiyacı bulunan diğer bir tarafın bu yönde bir isteği bulunabilir. Bu durumda vadeli satım akdi ile akit konusunun peşin olarak teslimi ve akit bedelinin daha sonraki belirli bir vadede ifası mümkün kılınmış olur (Lâhim, 2012, c. 1, 412; Ketâf, 2013-2014, s. 372). Böylece vadeli satım, taraflardan her birinin meşru amaçlarını gerçekleştirmek için kullanılmış olur.

Vadeli satım akdi ile emtia forward ve emtia futures sözleşmeler, her ne kadar mezkûr amaç ve işlevleri gerçekleştirme hususunda birleşseler de yapısal olarak birbirinden farklı özelliklere sahiptirler. Şöyle ki; emtia forward ve emtia futures sözleşmelerde akit konusu ve akit bedeli vadeli olduğu halde vadeli satım akdinde akit konusunun peşin olması zorunlu olup yalnızca akit bedeli vadelidir. Akit bedelinin gelecekte belirli bir vadeye ertelenmesi akdi vadeli satım suretine çevirmektedir. Diğer taraftan vadeli satım akdinde taraflar için akit konusunun selem akdinde olduğu gibi teslim ve tesellümü amaçlanmaktadır. Emtia forward ve emtia futures sözleşmelerde ise fiziksel teslim her durumda zorunlu değildir. Vadeli satım akdinin emtia forward ve emtia futures sözleşmeler için alternatif olması kendine has şartları taşıması ile birlikte mümkündür.

1.1.3. İstisna' Akdi

Emtia forward ve emtia futures sözleşmeler için önerilen alternatiflerden biri de istisna' akdidir. "Eser sözleşmesi" ve "sipariş sözleşmesi" olarak da bilinen istisna' akdi, sözlük anlamı açısından "sanat ve maharet gerektiren bir şey yapmak" anlamına karşılık kullanılmaktadır. İslam hukuku terimi olarak ise, üretilmesi ve yapımı istenen ve hali hazırda mevcut olmayıp nitelikleri ile zimmette sabit olan belirli malların (eserlerin) satışı üzerine gerçekleştirilen bir akdi ifade etmektedir (Kâsânî, 2010, c. 6, s. 84; İbn Âbidîn, 2011, c. 7, s. 500-

502; Aktan, 2001, c. 23, s. 393; Bakmî, 2013, s. 151-152; AAOIFI, 2018, s. 313). Tanımından da anlaşılacağı üzere istisna' akdinin en önemli özelliği akit konusunun akit esnasında mevcut olmayıp zimmette nitelikleri ile sabit bir mal olmasıdır. Bu akitte üretilmesi ve yapımı istenen şeyin ham maddesinin yükleniciye (sâni') ait olması şarttır. Akit konusunun işverene (müstesni') ait olması durumunda bu sözleşme istisna' akdi olmaktan çıkıp icâre akdi olur (Ali Haydar, 2010, c. 1, 385).

İstisna' akdi birçok şekilde örneklendirilebilir. Bir kimsenin bir marangoz giderek kendisi için belirli ölçü ve nitelikte bir gardırop yapmasını talep etmesi üzerine marangozun da belirli bir ücret karşılığında bu işi yapmayı üstlenmesi istisna' akdinin en tipik örneklerinden biridir. Mecelle'de *"bir kimse ehli sanayiiden birine 'bana şu kadar kuruşa şöyle bir şey yap' deyip o dahi kabul etse istisnâen bey' mün'akid olur"* denilerek tanımlanan istisna' akdi Ali Haydar tarafından *"mesela müşteri pabuççuya ayağını göstererek filan nevi sahtiyandan şu kadar kuruşa bana bir çift pabuç yap deyip o dahi kabul etse yahut marangoz ile tül ve arzını ve evsaf-ı lâzimesini beyan ederek bir kayık yahut gemi yapmak üzere pazarlık etse, istisna' mün'akid olur, kezalik tül ve hacmi ve sair evsaf-ı lazimesi beyan olunarak her biri şu kadar kuruşa olmak üzere bir fabrikacı ile şu kadar işneli tüfek yapmak üzere pazarlık olursa, istisna' mün'akid olur"* ifadeleri ile bunu örneklemektedir (Ali Haydar, 2010, c. 1, 385).

İstisna' akdi ile selem akdi arasında benzerlik bulunsa da bu iki akit arasında ilkesel olarak farklar bulunmaktadır. Bu farkları şöylece özetlemek mümkündür: (1) İstisna' akdinde akit konusu sanat ve emeğe dayanıp hali hazırda mevcut olmayan zimmette sabit misli mallardan oluşurken (Kâsânî, 2010, c. 6, 84, 86; Ali Haydar, 2010, c.1, 374; Zuhaylî, 2013, c. 4, 390-391), selem akdinde akit konusunun sanat ve emeğe dayalı olması şart olmayıp satıcının mülkiyetinde veya piyasada mevcut olması şarttır (Kâsânî, 2010, c. 7, 139; Ali Haydar, 2010, c. 1, 376; Zuhaylî, 2013, c. 4, 367-368). (2) İslam hukukçularından bazılarına göre istisna' akdinde süre şartı mevcut değilken (Kâsânî, 2010, c.6, 86) selem akdinde belirli bir sürenin belirtilmesi ittifakla gereklidir (Kâsânî, 2010, c. 7, 145; Ali Haydar, 2010, c. 1, 385-386; Zuhaylî, 2013, c. 4, 365-366). (3) İstisna' akdinde İslam hukukçuları arasında tartışmalı olsa da son tahlilde her iki bedelin vadeli olmasına cevaz verilmesiyle birlikte (Ali Haydar, 2010, c. 1, 387; Karadâğî, 2006, s. 156; Kahaf, 2011, s. 91-92; AAOIFI, 2018, s. 297-298, 310; Mecmau'l-fikhi'l-islâmî ed-Duelî, t.y., Karar no: 66, 3/7) selem akdinde bedelin peşin olması şarttır (Kâsânî, 2010, s. 7/113, 86; Ali Haydar, 2010, c. 1, 380; Zuhaylî, 2013, c. 4, 362).

İstisna' akdini çağdaş literatürde önerilen diğerlerinden ayrıcalıklı kılan en önemli özellik her iki bedelin vadeli olma olanağıdır (Ali Haydar, 2010, c. 1, 387; Karadâğî, 2006, s. 156; Kahaf, 2011, s. 91-92; AAOIFI, 2018, s. 297-298, 310; Mecmau'l-fikhi'l-islâmî ed-Duelî, t.y., Karar no: 66, 3/7). Bu özelliği ile istisna' akdi, emtia forward ve emtia futures sözleşmelerin en önemli özelliklerin biri

olan her iki bedelin vadeli olması konusunda bu sözleşmeler ile ortak nitelik arz etmektedir (Karadâğî, 1993, c. 1, s. 188; Lâhim, 2012, c. 1, 412). İstisna' akdi bu özelliği sebebiyle diğer alternatifler arasında ön plana çıkmakta (Akkuş & Sakarya, 2018, s. 289-291) ve alternatif olma hususunda selem akdi ile vadeli (veresiye) satış akdinden ayrılmaktadır. Selem akdinde akit konusu vadeli olsa da akit bedelinin peşin olması şart koşularken, vadeli (veresiye) satış akdinde akit bedeli vadeli iken akit konusunun peşin olması şart koşulmaktadır.

Bununla birlikte istisna' akdinin, emtia forward ve emtia futures sözleşmelerin alternatifi olabilmesi için selem akdiyle ilgili kısımda zikredildiği üzere İslam hukukunda gerekli olan genel şartları taşımasının yanında akit konusu olan malın teslim ve tesellümünün akit taraflarınca amaçlanmış olma şartını da taşıması gerekmektedir. Bu bağlamda istisna' akdi, emtia forward ve emtia futures sözleşmeleri fiziksel teslim ile birlikte riskten korunma amacıyla gerçekleştirilen aktörler için bir alternatif olabilir. Spekülasyon gibi İslam hukukunda sakıncalı olup fiziksel teslim ve tesellümün amaçlanmadığı işlemler için alternatif olarak öne sürülmesi mümkün değildir.

1.2. Emtia Forward ve Emtia Futures Sözleşmeler Yerine Önerilen Çağdaş Yöntemler

Emtia forward ve emtia futures sözleşmelerin yerine alternatif olarak önerilen İslam hukukunun klasik akitlerinin yanında çağdaş bazı yöntemler de vardır. Çağdaş literatürde hükümleri ile ilgili tartışma olsa da son tahlilde bu yöntemlere cevaz veren İslam hukukçularının var olduğu görülmektedir. Çağdaş yöntemlerin başlıcaları arasında paralel selem, paralel istisna' ve sukuk yöntemleri gelmektedir. Bu yöntemlerin mahiyet ve hükmü üzerinde özet olarak durulup amaç ve işlev bakımından emtia forward ve emtia futures sözleşmelere alternatif olma nitelikleri ele alınacaktır.

1.2.1. Paralel Selem

Emtia forward ve emtia futures sözleşmelerin alternatifi olarak önerilen yöntemlerden biri de paralel selem uygulamasıdır (Hattâb, 2005, s. 19; Bayındır, 2008, s. 120). Diğer bir isim olarak "alt selem" adıyla da bilinen paralel selem şöyle tanımlanmaktadır: Selem satıcısı veya selem alıcısının, selem sözleşmesini gerçekleştirdikten sonra, bu sözleşmedeki malla aynı özelliklere sahip bir mal üzerinde, üçüncü bir taraf ile ters pozisyonda (ilk sözleşmede satıcı olan tarafın alıcı, alıcı olan tarafın da satıcı olacağı şekilde) yeni ve bağımsız bir selem sözleşmesi yapmasıdır. İlk selem sözleşmesinde satıcı olan tarafın ikinci selem sözleşmesini gerçekleştirme sebebi genellikle ilk selem sözleşmesiyle ifa yükümlülüğü altında bulunduğu malı temin etmedir. İlk selem sözleşmesinde alıcı olan tarafın ikinci selem sözleşmesini gerçekleştirme sebebi ise genellikle ilk selem sözleşmesi ile hak etmiş olduğu malın fiyatında gerçekleşecek değişimlerden kaynaklanan kayıp ve zararlardan korunmadır. Gerçekleştirilen iki

selem sözleşmesinin her birisi diğerinden bağımsız olup aralarında bir ilişki yoktur. Her iki sözleşmeden kaynaklanan hak ve yükümlülükler yalnızca içinde bulunduğu sözleşmeyi bağlar ve diğer sözleşme ile herhangi bir şekilde ilişkilendirilemez (Muslih, 2007, s. 84; Kahaf, 2011, s. 88-89; AAOIFI, 2018, s. 278; Şeyh, 2021, s. 242-243).

Klasik selem akdinde işlem gerçekleştikten sonra vade süresi içinde taraflar pozisyonlarını yeniden değerlendirme imkanı elde ederler. Selem malının fiyatıyla ilgili değişiklikler konusundaki beklentiye göre taraflar, ilk akit ile aynı özelliklere sahip fakat tersi yönde bağımsız yeni bir selem sözleşmesi gerçekleştirerek pozisyonlarını kapatma ihtiyacı duyabilir ve böylece risklere karşı korunma elde edebilirler (Kahaf, 2011, s. 88-89; Kahya, 2012, s. 156-157; Şeyh, 2021, s. 270). Ayrıca bir başka açıdan tarafların acil nakit ihtiyacı doğabilir (likidite) veya bir başka yatırım fırsatı bulmuş olabilirler. Bu durumda paralel selem sözleşmesi söz konusu ihtiyacı karşılama ve fırsatı değerlendirmek için bir alternatif olarak ortaya çıkar (Sâlûs, t.y., s. 49; Şeyh, 2021, s. 267-269).

Paralel selem çağdaş iktisat mühendisleri tarafından geliştirilmiş modern bir uygulama olduğuna karşı çıkıp bu işlemin erken dönem İslam hukuku kaynaklarında ele alındığını savunan görüşlerin de var olduğu görülmektedir (Sâlûs, t.y., s. 49; Şeyh, 2021, s. 243-244). Söz konusu görüşü savunan hukukçuların görüşlerini delillendirmek için örnek olarak zikrettikleri aktarımlar arasında İmam Şâfiî'nin "el-Ümm" isimli eserinde geçen şu ifadeler dikkate şayandır: *"Her kim, bir yiyecek maddesinde selem sözleşmesi yapar da daha sonra kabzetmeden önce bu yiyecek maddesinin bizzat kendisini (biaynihî) satarsa caiz olmaz. Ancak yiyecek maddesini zimmette nitelikleri ile sabit olacak şekilde (bisfatın) satarsa (selem yaparsa) ve bu (ikinci işlemdeki) yiyecek maddesini (birinci işlemdeki) diğer yiyecek maddesinden kabzetmeye (tahsil etmeye) niyet ederse, bu işlemde bir beis olmaz"* (Şâfiî, 2001, c. 4, s. 147). Bu ifadelerde görüldüğü üzere sonuç olarak birbirinden bağımsız iki selem sözleşmesi gerçekleşmekte ve bu işleme Şâfiî tarafından cevaz verilmektedir. Bu da paralel selem erken dönemden itibaren İslam hukuku kaynaklarında tartışıldığını göstermektedir. Bununla birlikte paralel selem, mezkûr nakilde olduğu gibi erken dönem İslam hukukçularının füru fıkihla ilgili detaylı örneklendirmelerinde mahiyet bakımından var olsa da bu işlemin literatürde özel ve yeni bir isim kazanması ve tüzel ve gerçek kişiler tarafından düzenli ve yaygın olarak uygulanması çağdaş bir durumdur. Bu olgu göz önünde bulundurularak paralel selem çağdaş bir yöntem olarak sunulması mümkündür.

Paralel selem, birçok açıdan örneklendirilebilir. Banka muamelesi açısından şu örnek verilebilir: Bir katılım bankası, çiftçilerle belirli bir miktar pamuk üzerine, alıcı pozisyonunda selem sözleşmesi gerçekleştirdikten sonra, dokuma fabrikalarıyla ilk selem sözleşmesi ile aynı özelliklere sahip belirli bir miktar pamuk üzerine, satıcı pozisyonunda bağımsız ikinci bir selem sözleşmesi

gerçekleştirir. Söz konusu katılım bankası, ilk selem sözleşmesi ile elde ettiği pamuğu ikinci selem sözleşmesi ile satma imkanı bulmaktadır. Ancak burada gerçekleştirilen iki selem sözleşmesi arasında hukuki olarak bir ilişki yoktur (AAOIFI, 2018, s. 287). Üretici ve tüccar ilişkisi açısından bir diğer örnek olarak şu zikredilebilir: Bir değirmenci, buğday satıcısı ile altı ay vadeli olacak şekilde buğday üzerine selem sözleşmesi gerçekleştirir. Altı aylık vade sonunda buğday fiyatlarında düşüş olması durumunda değirmenci, buğdayı peşin olarak satın alan rakipleri arasında zarar ve kayba uğramış olur. Değirmencinin vade içerisinde fiyatlar henüz düşmeden fiyatların vade tarihinde düşeceği tahmin ve beklentisinde olması durumunda alternatif bir yöntem olarak üçüncü bir şahısla ilk selem sözleşmesi ile aynı özelliklere sahip bir mal üzerinde satıcı pozisyonunda yeni ve bağımsız bir selem sözleşmesi yapması mümkündür. Böylece değirmenci pozisyonunu tersine çevirerek zarardan korunmayı amaçlamaktadır. Beklenenin gerçekleşmeyip fiyatların yükselmesi ile zarar durumuna düşme olasılığı da vardır. Ancak paralel selem işlemiyle her halükarda daha büyük zararların önüne geçildiği söylenebilir (Kahya, 2012, s. 157-158).

Paralel selem hükümü konusunda çağdaş İslam hukukçuları olumlu ve olumsuz iki yaklaşım içerisindedirler (Muslih, 2007, s. 84). Çağdaş fetva kurumlarından AAOIFI Fıkıh Heyeti, Hasan Muslih, Ali es-Sâlûs, Üsâme Abdülâlîm eş-Şeyh ve Servet Bayındır gibi çağdaş İslam hukukçularının da içerisinde bulunduğu çoğunluk, paralel selem caiz olduğu görüşünü paylaşırken (Sâlûs, t.y., s. 49; Muslih, 2007, s. 85; Bayındır, 2008, s. 120; Kahaf, 2011, s. 89; AAOIFI, 2018, s. 278; Şeyh, 2021, s. 262) bazı çağdaş İslam hukukçularının ise paralel selem uygulamasına cevaz vermediği görülmektedir (Darîr, t.y., s. 408; Şeyh, 2021, s. 262). Her iki grubun da ileri sürdükleri görüşü çeşitli gerekçeler ile temellendirmeye çalıştıkları bilinmektedir. Bu bağlamda söz konusu gerekçelere yer verilmesi gerekmektedir.

Paralel seleme cevaz verenlerin gerekçeleri özetle şunlardır: (1) Paralel selem ile her ne kadar birinci selem ile aynı özelliklere sahip bir mal üzerinde gerçekleştirilse de bağımsız ikinci bir selem sözleşmesi akdedilmekte olup bu iki sözleşmenin birbiri ile bir bağlantısı yoktur. Bu sebeple yapılan işlem sahihtir ve bu işlemin İslam hukuku açısından yasak olmasını gerektiren bir durum söz konusu değildir (AAOIFI, 2018, s. 278; Şeyh, 2021, s. 263). (2) Paralel selemde akdedilen iki selem sözleşmesi de zimmette nitelikleri ile sabit mallar üzerinde gerçekleştirilmektedir. Bu sebeple selem satıcısı ilgili malı meşru olan herhangi bir yolla temin edip selem alıcısına ifa edebilmektedir. Bu açıdan yapılan iki işlemde de bir sakınca yoktur. (3) İki selem sözleşmesinde de fiyatların lehlerine gelişmesi durumunda taraflar için rizikosunu üstlendikleri bir kazanç (ribhu mâ yadman) elde etme durumu vardır. Bu da İslam hukuku açısından meşrudur ve bir sakınca bulundurmaz. (4) Paralel selem uygulaması, Şeriatın mallar ve ticari işlemler ile ilgili genel ilkeleri (makâsıdu'ş-şerîa) ile uyumludur. (5) Paralel selem uygulamasının üreticiler, tüketiciler, şirketler ve yatırımcılar gibi

geniş bir ağ kitlesinin ihtiyaç ve amaçlarını karşılamaya yönelik birçok faydası mevcuttur. Büyük faydalar bulundurup İslam hukuku açısından sakıncası bulunmayan bu uygulamanın caiz olması gerekir (Muslih, 2007, s. 84; Şeyh, 2021, s. 263-264).

Paralel seleme cevaz vermeyenlerin gerekçeleri ise özetle şöyledir: (1) Paralel selem, selem malının (müslem fihi) kabzedilmeden önce satılabilmesi için uygulanan bir tür hiledir ve bu sebeple riba şüphesi bulundurmaktadır. (2) Paralel selemde birden fazla el değiştirme ve araçların çoğalmasa söz konusudur. Bu da ilgili ürün bazında tüketicilerin aleyhine ve zararına olacak şekilde fiyatların yükselmesine sebep olmaktadır. (3) Paralel selemde ilk satıcı, rizikosunu üstlenmediği bir kazanç (ribhu mâ lem yadmen) sağlamaktadır. Bu da İslam hukukundaki genel ilkelerden biri olan rizikosuz kazanç sağlamanın yasak olması ilkesi ile çelişmektedir (Darîr, t.y., s. 408; Muslih, 2007, s. 84-85; Şeyh, 2021, s. 264-266).

Paralel selem uygulaması, üç açıdan emtia forward ve emtia futures sözleşmeler için alternatif olarak sunulabilir. Bunlar riskten korunma, yatırım imkanı ve likit ihtiyacıdır. Taraflar, klasik selemde olduğu gibi gelecekteki muhtemel fiyat değişimlerinden kaynaklı kayıp ve zarar durumlarının önüne geçebilmek için paralel selemi tercih edebilir. Klasik selemde akit gerçekleştikten sonra selem malının kabz öncesi satımına çoğunluk hukukçu olumlu yaklaşmamaktadır. Bu sebeple klasik selemde korunma amacı bulunan piyasa katılımcılarının beklentinin aksine kayıp ve zarar ile karşılaşması mümkündür. Paralel selem uygulaması ile pozisyonun tersi yönde işlem yapılarak kayıp ve zarar durumları önlenebilir olmaktadır (Sâlûs, t.y., s. 49; Şeyh, 2021, s. 267-269). Diğer taraftan sermaye sahibi yatırımcıların paralel selem ile sermayelerini işletip kazanç elde etmeleri mümkündür. Ayrıca çiftçiler gibi üreticiler, likidite yönündeki ihtiyaçlarını paralel selem ile karşılayabilirler.

1.2.2. Paralel İstisna'

Emtia forward ve emtia futures sözleşmelerin alternatifi olarak önerilen yöntemlerden biri de paralel istisna' uygulamasıdır (Hattâb, 2005, s. 19, 24; Karadâğî, 2006, s. 157; Siba', 2018, s. 63-64). Paralel istisna' işlemi için "alt istisna' sözleşmesi", "paralel eser sözleşmesi" ve "alt eser sözleşmesi" gibi isimlendirmeler de vardır. Paralel istisna' şöyle tanımlanabilir: İstisna' sözleşmesi yüklenicisi (sâni') veya işverenin (müstesni'), istisna' akdi gerçekleştikten sonra, bu sözleşmedeki malla (eserle/yapıtla) aynı özelliklere sahip bir mal üzerinde, üçüncü bir taraf ile ters işlem pozisyonunda (ilk sözleşmede yüklenici (sâni') olan tarafın ikinci sözleşmede işveren (müstesni'), işveren (müstesni') olan tarafın da yüklenici (sâni') olacağı şekilde) yeni ve bağımsız bir istisna' sözleşmesi gerçekleştirmesidir. Her iki istisna' sözleşmesinde de tarafların iradelerine göre akit bedeli peşin veya vadeli olabilir. Her iki istisna' sözleşmesinden doğan hak ve yükümlülükler içinde bulunduğu sözleşmeyi bağlar ve iki sözleşmenin bir-

biri ile hukuki olarak bir irtibatı yoktur (Kahaf, 2011, s. 91-93; Durmuş, 2011, s. 74; AAOIFI, 2018, s. 304, 312; Kundûz, 2019, s. 80-81; Kundûz, 2020, s. 29-30).

Paralel istisna' uygulamasına şöyle bir örnek verilebilir: Bir katılım bankası, müşterisi ile kendisi yüklenici (sânî') pozisyonunda müşterisi işveren (müstesnî') pozisyonunda olacak şekilde bir istisna' sözleşmesi gerçekleştirdikten sonra, imalatçılarla veya yüklenicilerle ilk istisna' sözleşmesi ile aynı özelliklere sahip belirli bir mal (eser/yapıt) üzerine, işveren pozisyonunda bağımsız ikinci bir istisna' sözleşmesi yapmasıdır. Bu iki sözleşmenin bedelleri vadeli olabileceği gibi peşin de olabilir. Ancak bu gibi uygulamalarda genellikle birinci sözleşmenin bedeli vadeli, ikinci sözleşmenin bedeli ise peşin olmaktadır. Katılım bankasının bu uygulama sonucundaki kazancı, gerçekleştirilen iki sözleşme arasındaki fiyat farkına dayanır (Sâlûs, t.y., s. 61; AAOIFI, 2018, s. 313).

Paralel istisna' uygulamasının hükmü konusunda çağdaş İslam hukukçularının büyük çoğunluğunun olumlu kanaat bildirip cevaz hükmü üzere birleştiği görülmektedir (Sâlûs, t.y., s. 61-62; Kahaf, 2011, s. 91-92; AAOIFI, 2018, s. 304, 312; Kundûz, 2019, s. 81). Paralel istisna' uygulamasına cevaz verilmesi gerektiğini savunan İslam hukukçuları bu hükmü özetle şu gerekçelerle açıklamaktadır: (1) Paralel istisna' ile her ne kadar birinci istisna' sözleşmesi ile aynı özelliklere sahip bir mal (eser/yapıt) üzerinde gerçekleştirilse de bağımsız ikinci bir istisna' sözleşmesi gerçekleştirilmekte olup bu iki sözleşmenin birbiri ile bir ilişkisi mevcut değildir. (2) Yasaklayıcı bir delilin bulunma durumu hariç akıtlarda asıl olan caizliktir. Paralel istisna' uygulamasının İslam hukuku açısından yasak olmasını gerektiren faiz ve garar gibi mahzurlu bir durumun söz konusu olmaması sebebiyle bu uygulama caiz olmalıdır (AAOIFI, 2018, s. 312; Sehlî, t.y., s. 184-185). (3) Paralel istisna' uygulaması insanlar için kolaylık sağlama ve zorluğun giderilmesi konularına bağlı olarak şeriatın genel ilkelerine (makâsîduş-şerîa) uymaktadır (Sehlî, t.y., s. 185).

Paralel istisna' uygulamasının paralel selemde olduğu gibi riskten korunma, yatırım ve likidite işlevi başta olmak üzere birçok alanda emtia forward ve emtia futures sözleşmelere alternatif olarak önerilmesi mümkündür. Riskten korunma amacı için kullanılma yönü zikri geçen alternatifler ile benzer niteliktedir. Yukarıda zikri geçen tanımlama ve örneklerden anlaşılacağı üzere paralel istisna' uygulaması, likit işlevi ve yatırım imkanı sunması açısından önemli bir alternatif olarak ortaya çıkmaktadır. Nitekim günümüzde yatırım ve istihdama doğrudan katkısı bulunan birçok mega proje ve taahhüde dayalı işler, bu uygulama esas alınarak gerçekleştirilebilmektedir. Bu yönüyle paralel istisna' bir yandan finansman ihtiyacını karşılarken diğer yandan yatırım imkanı sunmaktadır.

1.2.3. Sukuk

Emtia forward ve emtia futures sözleşmelerin alternatifi olarak önerilen

çağdaş yöntemlerden biri de sukuk uygulamasıdır. Birçok farklı türü bulunmasıyla birlikte emtia forward ve emtia futures sözleşmelerin alternatifi olarak önerilenleri arasında özellikle selem akdine dayalı sukuk, istisna' akdine dayalı sukuk (Siba', 2018, s. 64-65), mudârebe akdine dayalı sukuk ve icâre akdine dayalı sukuk vardır (Hattâb, 2005, 24-25; Ketâf, 2013-2014, s. 448). Burada öncelikle karmaşık bir yapıya sahip olan sukukun tanımı, türleri ve İslam hukukundaki yeri özet olarak ele alınacaktır. Ardından sukuk uygulamasının emtia forward ve emtia futures sözleşmelere alternatif oluşturduğu amaç ve işlevlerin incelenmesine yer verilecektir.

Sukuk, menkul kıymetleştirme işleminin İslam ülkeleri tarafından geliştirilmiş bir "faizsiz menkul kıymetleştirme" uygulamasıdır. Menkul kıymetleştirme, "menkul kıymet" ve bu varlığın oluşturulmasına karşılık gelen bir terimdir. Menkul kıymet, ortaklık veya alacak hakkı sağlayan ve belirli bir değeri temsil eden standart nitelikli belgeyi ifade eder (Parasız, 2003, s. 85). Menkul kıymetleştirme şöyle tanımlanmaktadır: "*Likit olmayan varlıkların likit ve tedavül kabiliyeti olan varlıklara dönüştürülmesidir*" (Öcal, 1997 s. 4). Daha kapsayıcı ve açık diğer bir tanım ise şöyledir: "*Mevcut mal, alacak veya proje halindeki varlığın kıymetli evrak haline getirilerek yatırımcılara arz edilmesi işlemidir*" (Bayındır, 2007, s. 251). Menkul kıymetleştirmenin; atıl varlıkların likit hale getirilmesi, farklı yatırım olanakları sağlaması, riskin paylaştırılması ve finans maliyetlerinin azaltılması gibi birçok faydasının olduğundan bahsedilmektedir (Ceylan & Korkmaz, 2004, s. 545-546). Menkul kıymetleştirme ile sukuk arasındaki başlıca farklar şunlardır (Durmuş, 2010, s. 144): (1) Her ikisinde de amaç nakde ulaşmak olmakla birlikte konvansiyonel menkul kıymetleştirmede dayanak varlık "alacak" veya "faiz" iken, sukukta ise mevcut bir varlık, menfaat veya ortaklık hissesidir. (2) Menkul kıymetleştirmenin konvansiyonel faizli uygulaması için Arapça'da "tevrîk" veya "tesnîd" ifadesi kullanılırken, faizsiz uygulaması için "taskîk" ifadesi kullanılmaktadır. (3) Menkul kıymetleştirme, faizli piyasa esaslarına uygun olarak çıkartılıp uygulanırken, sukuk İslam hukuk esaslarına göre çıkartılıp uygulanmaktadır. (4) Menkul kıymetleştirmenin konvansiyonel faizli uygulamasında menkul kıymeti çıkartan açısından alacağı tahsil riski mevcut değilken sukukta ise ticaret veya ortaklıktan doğan riskler mevcuttur. (5) Menkul kıymetleştirmenin konvansiyonel faizli uygulamasında bütün menkul kıymetlerin ikinci elde tedavülü varken, sukuk uygulamasında ise bütün sukuk türleri için ikinci elde tedavül caiz değildir. Örnek olarak selem ve istisna' sukuklarının ikinci elde tedavülü yasaktır.

Sukukun terim anlamı ise, "*mevcut mal (ayn), menfaat veya hizmet halinde bulunan varlıklar üzerindeki mülkiyette veya belirli bir projenin varlıklarında ya da özel bir yatırım faaliyetinde şayi payları ifade eder şekilde ve birbirine eşit değerde ihraç edilen sertifikalar*" şeklindedir (AAOIFI, 2018, s. 460). Sukuk; bedellerin ödenmesi, ihracın gerçekleşmesi ve uygulamaya geçildikten sonra varlıklar veya menfaatler üzerinde eşit kıymette ortak mülkiyet oluşturur (AAOIFI, 2018, s. 460; Onur,

2018, s. 650). Sukukun çıkartılması, pazarlanması ve satılması çok boyutlu ve teknik bir işlem olduğu için bu işlemde birçok taraf devrededir. Sukukun taraflarını asli taraflar ve tali taraflar olmak üzere iki kısım olarak değerlendirmek mümkündür. Sukukta aslî taraflar üçtür. Birincisi, bir mal, hizmet veya projenin finansörü olup alacaklardan nakit elde etmeye çalışan taraftır ki bu tarafa “kaynak kuruluş” adı da verilmektedir. Bu tarafı genellikle bankalar temsil etmektedir. İkincisi, zikri geçen kuruluşun finans işlemlerinden kaynaklanan alacakları satın almak veya devirle teslim almak suretiyle onlar üzerinden sukuk çıkartması üstlenen aracı kuruluştur. Bu tarafı genellikle özel amaçlı şirketler oluşturur. Üçüncüsü ise, sukuka yatırım yapıp satın alan yatırımcılardır (Bayındır, 2007, s. 254; Durmuş, 2010, s. 143). Sukukun tali tarafları arasında sukukun dayalı olduğu varlıkları değerlendirme işini yapan şirket, borçların ifa edilmesine kefil olan garantör ve evrakları koruma ve saklama işini yapan kurum sayılabilir (Durmuş, 2010, s. 143).

Sukukun temel özellikleri şunlardır: (1) Dayanak varlık olan mal, hizmet veya menfaat üzerinde şayi bir payı temsil eder (Cebeci, 2019, c. Ek:2, s. 523). (2) Sahibinin adına veya hamiline birbirine eşit değere sahip olarak düzenlenerek çıkarılırlar (AAOIFI, 2018, s. 464; Alshref, 2018, s. 26). (3) Sukuk ilke olarak İslam hukukuna göre meşru olan bir akde dayalı olarak çıkartılır. Bu sebeple ikinci elde tedavülü söz konusu akde bağlıdır (AAOIFI, 2018, s. 465). Sukuk, ilke olarak tedavüle kabil olmasıyla birlikte ayrıntıda tedavüle kabil olmayan sukuk türleri de mevcuttur. Örnek olarak; icâre, mudârebe ve müşâreke sukuku belirli şartlar çerçevesinde tedavüle kabil iken, selem ve istisna’ sukukları malı temsil etmesinden ötürü tedavülü caiz değildir. Sonuç olarak sukukun ikinci elde tedavül edilmesinin hükmünün, temsil ettiği şeyin tedavül edilmesinin hükmüne bağlı olduğu söylenebilir (Cebeci, 2019, c. Ek:2, s. 524). (4) Sukukta esas olan kâr-zarar paylaşımında ortak olmaktır. Yatırımcılar kâra, sukuk satım için arz edilirken belirlenip ilan edilen paylaşma oranına göre, zarara ise sahip oldukları sukuk oranına göre ortak olurlar (AAOIFI, 2018, s. 465; Alshref, 2018, s. 27). (5) Sukukta, sukuk yöneticisi kâr garantisi veya sermaye garantisi veremez. Yatırımcının lehine önceden belirli bir kârın tayin edilmesi yasaktır. Bu yönüyle sukuk, riske açık bir uygulama halini almaktadır (Durmuş, 2010, s. 144).

Farklı açılardan birçok tasnifi bulunmakla birlikte burada sukukun bağlı bulunduğu varlık açısından tasnifine yer verilecektir. Sukuk, bağlı bulunduğu varlık açısından üç türe ayrılmaktadır. Bunlar; mal satımına dayalı sukuk, menfaat ve hizmet satımına dayalı sukuk ve ortaklık esasına dayalı sukuktur (Durmuş, 2010, s. 145; Durmuş, 2011, s. 78).

Mal Satımına Dayalı Sukuk: Sukukun bu türünde, sukuk yatırımcılarına bir mal satılmaktadır. Mal satımına dayalı sukukta sukuku çıkaran kişi, ya sahibi olduğu ve belirli bir vade için kirada bulunan varlıklarını veya kiraya

verilmemiş ve verilmesi de planlanmayan varlıklarını satar. Birinci durumda “kiradaki varlıkların mülkiyetine dayalı sukuk” ihracı gerçekleştirilirken, ikinci durumda “murabaha sukuku”, “selem sukuku” ve “istisna’ sukuku” gerçekleştirilebilmektedir (Bayındır, 2007, s. 255; Durmuş, 2010, s. 145; Durmuş, 2011, s. 78). Bu alt türler kısaca açıklanmaya muhtaçtır. (1) Kiradaki varlıkların mülkiyetine dayalı sukuk, literatürde “icâre sukuku” sukuku olarak bilinen sukuk türünün bir alt türü olup (Alshref, 2018, s. 36) bu tür bir sukuku kiralanan veya kiralanan vaat edilmiş bir malın sahibi veya vekili (temsilcisi) çıkartır. Bu durumda sukuku çıkartan malın satıcısı, yatırımcılar ise alıcı pozisyonundadır. Sukuk için ödenen bedel de ilgili malın bedeli olarak ödenmektedir (AAOIFI, 2018, s. 461; Alshref, 2018, s. 36). (2) Murabaha sukuku, murabaha akdinde akit konusu olan malın bedelini finanse etmek üzere çıkartılan birbirine eşit değerdeki sertifikalar olup bu işlem sonucu yatırımcılar murabaha akdinin konusu olan mala sahip olmaktadır (AAOIFI, 2018, s. 463). Sukuku çıkartan taraf malın satıcısı, sukuk yatırımcıları malın alıcısı pozisyonundadır. Sukuk bedeli ise malın satın alma bedelidir (Cebeci, 2019, c. Ek:2, s. 526). (3) Selem sukuku, selem akdinde selem malının bedelini (ra’su mali’s-selem) finanse etmek amacıyla çıkartılan eşit değerdeki sertifikalardır. Bu sukuk türünde sukuk sahipleri selem konusu mala (müslem fih) malik olurlar. Sukuk çıkartan taraf selem malının (müslem fih) satıcısı, sukuk sahipleri ise alıcı pozisyonundadır. Sukuk bedeli ise selem malının bedelidir (ra’su mali’s-selem) (AAOIFI, 2018, s. 462, 467). Selem sukukunun uygulama alanları arasında akaryakıt, tarım ve hayvancılık sektörü sayılabilir. Devletler selem sukuku aracılığıyla ekonomik kalkınma projelerini destekleyebilir. Selem sukukunda selem akdi için öne sürülmüş bütün şartlara uyulması gerekir (Cebeci, 2019, c. Ek:2, s. 526). (4) İstisna’ sukuku, belirli bir mal üretmek amacıyla çıkartılan eşit değerdeki sertifikalardır. İstisna’ sukukunda sukuku çıkartanlar sâni’ (üretici/satıcı), sukuk yatırımcıları ise müstasni’ (alıcı) ve yapımı amaçlanan malı satın alan müşteri pozisyonundadır (AAOIFI, 2018, s. 463, 467). İstisna sukuku; gayri menkul yapımı, uçak, gemi, makine, okul ve fabrika gibi alanlarda uygulama alanı bulmaktadır (Cebeci, 2019, c. Ek:2, s. 526).

Menfaat ve Hizmet Satımına Dayalı Sukuk: Menfaat ve hizmet satımına dayalı sukukta çıkartılan sukukun dayanağını bir “mal” veya “hizmet” oluşturmaktadır. Sukuk türlerinin ilk uygulanan türü olan bu uygulamada sukuka konu malın aynı (kendisi) değil ona bağlı olan menfaati veya genel olarak bir hizmetin satılması, bu uygulamanın sukuk çıkartıcılar için cazip olma nedenleri arasındadır. Zira bu işlemde sukuk çıkartmak için ilgili mala sahip olunması şartı yoktur ve bir malın menfaatine malik olan kiracılar da belirli şartlar çerçevesinde bu tür bir sukuku çıkartma imkanı elde ederler. Sukukun bu türünde sukuk çıkartanlar ya ilgili malın sahibidirler veya ilgili malın menfaatini belirli bir süre için önceden kiralayan kiracıdır. Birinci durumda sukuk çıkartan taraf ilgili malını kiraya veren, sukuk yatırımcıları ilgili malın menfaat veya hizmetini satın alan kiracı/kiralayan, sukuk bedeli de kira bedeli pozisyonunda-

dır. İkinci durumda ise sukuku çıkartan taraf başkasının malı üzerinde sahibi bulunduğu menfaati veya hizmeti kiraya veren, sukuk alıcısı ise kiracı, sukuk bedeli ise kira bedeli pozisyonundadır. Her iki durumda da sukuk yatırımcısı ilgili menfaat veya hizmete malik olmaktadır (Durmuş, 2010, s. 145; AAOIFI, 2018, s. 461-462; Alshref, 2018, s. 37).

Ortaklık Esasına Dayalı Sukuk: Ortaklık esasına dayalı olarak çıkartılan sukukun “müşâreke sukuku” ve “mudârebe sukuku” olmak üzere iki türü bulunmaktadır. Sukuk çıkartan taraf, yeni yapılacak bir projenin inşası veya devam eden bir projenin geliştirilmesi yahut da herhangi bir ticari faaliyetin finanse edilmesi amacıyla birbirine eşit değerde sukuk senetleri çıkartır ve bunları yatırımcılara arz eder. Sukuk yatırımcıları ilgili senetleri satın alarak yapılacak proje veya ticari faaliyeti finanse ederek ortak olurlar. Böylece ilgili proje veya ticari faaliyetten elde edilecek kazançta da ortak olmuş olurlar. Sukuk çıkartan tarafın yapılacak proje veya ticari faaliyette sermayesi bulunması durumunda “müşâreke sukuku”, sermayesi bulunmaması durumunda “mudârebe sukuku” gerçekleşmiş olur (AAOIFI, 2018, s. 463, 468; Cebeci, 2019, c. Ek:2, s. 526; Bayındır, 2015, s. 108).

Sukuk uygulamasının emtia forward ve emtia futures sözleşmelerin amaç ve işlevlerinden birçoğuna alternatif oluşturduğu görülmektedir. Zira sukukun temel amaç ve işlevleri arasında; atıl varlıkların likit hale getirilerek nakit ihtiyacının giderilmesi, farklı yatırım olanakları sağlaması, büyük yatırım projeleri için gerekli olan finansmanın sağlanması ve yatırımcılar arasında paylaşılması, risk yönetimi ve riskin paylaşılması sayılmaktadır (Ketâf, 2013-2014, s. 220; Alshref, 2018, s. 28). Buna binaen sukuk uygulamasının; yatırım aracı olması, riskten korunma ve likidite işlevi çerçevesinde emtia forward ve emtia futures sözleşmeler için alternatif olarak önerilmesi mümkündür.

Sukukun bazı türlerinin ikinci elde tedavülüne olumlu yaklaşılması (Şensoy, 2012, s. 338), bu uygulamanın bu açıdan emtia forward ve emtia futures sözleşmelere alternatif oluşturduğu iddiasını beraberinde getirmektedir (Hatâb, 2005, s. 24-25). Ancak bu yaklaşım ve iddianın ihtiyat ile ele alınması gerekir. Zira bu yaklaşımda, emtia forward ve emtia futures sözleşmelerin sonuçlandırılmasında kullanılan nakdi mutabakat ve ters işlemin mahiyetine nüfuz edilmeden işlem sonucu tarafların hesapları arası gerçekleşme ihtimali olan nakit akışına odaklanıldığı görülmektedir. Fakat borsada genellikle çok hızlı gerçekleşse bile gerçekte burada bağımsız ikinci bir sözleşme kurulmakta ve bu sözleşme neticesi nakit akışı ihtimal dahilinde olmaktadır (İslambûlî, 2008, s. 110). Bu sebeple emtia futures sözleşmelerin ciro edilebilir olduğunu ve ikinci elde tedavüle kabul olduğunu söylemeye ihtiyat ile yaklaşılması gerekmektedir (Özşahin, 1999, s. 20-21).

2. EMTİA OPSİYON SÖZLEŞMELERİ YERİNE ÖNERİLEN ALTERNATİF YÖNTEMLER

Bu başlıkta emtia opsiyon sözleşmeleri için önerilen alternatiflere genel olarak yer verilecektir. Bu sebeple opsiyon sözleşmelerinin hukuki mahiyeti ile ilgili yaklaşımlara (Durmuş, 2014, s. 108-109) değinilmeden yalnızca opsiyon sözleşmeleri için önerilen alternatifler bir bütün olarak ele alınacaktır.

Opsiyon sözleşmesi için önerilen alternatif yöntemlere bakıldığında bunların genel olarak klasik yöntemler olduğu söylenebilir. Bu yöntemler arasında; muhayyerlik şartıyla satım akdi (Karadâğî, 1993, c.1, s. 188; Ebû Gudde, 1993, c. 1, s. 339; Kassâr, 2003, s. 274; Ketâf, 2013-2014, s. 449; AAOIFI, 2018, s. 540; Akkuş & Sakarya, 2018, s. 292), kaporalı satım akdi (Ebû Gudde, 1993, c. 1, s. 339; Ketâf, 2013-2014, s. 448-449; AAOIFI, 2018, s. 540; Akkuş & Sakarya, 2018, s. 292), selem akdi (Karadâğî, 1993, c.1, s. 188; Ebû Gudde, 1993, c. 1, s. 338; Kassâr, 2003, s. 274), vadeli satım akdi (Karadâğî, 1993, c.1, s. 188; Ebû Gudde, 1993, c. 1, s. 338; Kassâr, 2003, s. 274) ve istisna' akdinin (Karadâğî, 1993, c.1, s. 188; Kassâr, 2003, s. 275) var olduğu görülmektedir. İslam hukukunun klasik akitleri olması hasebiyle söz konusu işlemlerin meşruiyeti ile ilgili herhangi bir tartışmaya girmenin lüzumsuz olacağı muhakkaktır. Ancak alternatif yöntemler olarak öne sürülmeleri açısından mezkûr işlemler ile opsiyon sözleşmesi arasındaki ilişki izahı muciptir. Bu açıdan söz konusu klasik yöntemlerin opsiyon sözleşmesi ile ilişkisine sözleşme yapısı ve sözleşme amaçları bakımından özet olarak temas edilmesi hedeflenmektedir.

Opsiyon sözleşmesi spekülasyon gibi meşru olmayan amaçlar için gerçekleştirilebileceği gibi meşru olarak nitelendirilebilecek amaç ve işlevleri de olan piyasa işlemlerinden biridir. Opsiyon işleminin gerçekleştirilme amaçlarından spekülasyon ve kumar gibi gayrı meşru amaçlar için alternatif önerilmesi gerekmez (Karadâğî, 1993, c.1, s. 188; Ebû Gudde, 1993, c. 1, s. 339; Kassâr, 2003, s. 274). Opsiyon işleminin meşru amaç ve işlevleri arasında opsiyon sözleşmesinin yapısı gereği taraflara tanınan "satın alma veya satma konusunda seçme hakkı" sağlaması (Göçgör, 2008, s. 89; Doğan, 2008, s. 13; Yılmaz, 2016, s. 55; Koy, 2018, s. 51; Durmuş, 2018, s. 14), risklere karşı koruma sağlaması (İkiz, 1995, s. 71; Coşkun, 2001, s. 31-32; Göçgör, 2008, s. 92-93; Kurar, 2010, s. 7; Özdemir, 2011, s. 21 Tanyel, 2016, s. 6) ve "varlıklarının hızlı ve kolayca alınıp satılabilmesi ile nakde dönüşebilme yeteneği" olarak tanımlanan likiditeye elverişli olması sayılabilir (Durmuş, 2016, s. 32-33; Durmuş, 2018, s. 37-39). Opsiyon sözleşmesine alternatif olarak önerilen yukarıda mezkûr klasik yöntemlerin bu çerçevede ele alınması önemlidir.

Opsiyon sözleşmesine alternatif olarak önerilen klasik yöntemler arasında muhayyerlik şartıyla satım akdi bulunmaktadır. Ancak opsiyon işlemi çok yönlü komplike bir işlem olması hasebiyle içerisinde İslam akit hukukunun genel ilkelerine uymayan bazı durumlar taşıyabilmektedir. Bu sebeple muhayyerlik

şartıyla satım akdinin geliştirilip opsiyon sözleşmesindeki sakıncalı şart ve durumların bu çerçevede düzeltilmesi ve ıslah edilmesi suretiyle muhayyerlik şartıyla satım akdinin alternatif olarak öne sürülmesi mümkündür (Ketâf, 2013-2014, s. 449; AAOIFI, 2018). Ancak muhayyerlik şartıyla satım akdinin alternatif olabilmesi için opsiyon işlemindeki tarafların sözleşmeyi gerçekleştirme amacının spekülasyon değil gerçek bir satım akdi ve fiziksel teslim ve tesellüm olması icap etmektedir. Ayrıca ortada gerekli bütün şartları taşıyan sahih bir satım akdinin bulunması gereklidir. Zira şart muhayyerliği sahih bir akdin içerisinde tarafların şart koşması ile sabit olduğundan ötürü akit kurulmadan önce öne sürülemez (Ebû Süleymân, 1993, s. 314; Karadâğî, 1993, c.1, s. 181; Âli Süleymân, 2005, c. 2, s. 1044). Muhayyerlik şartının müddeti konusunda İslam hukukçuları arasında görüş ayrılığı bulunması sebebiyle bu konuda mevcut örf ve uygulamaya bağlı olarak geniş davranılması da ayrıca mümkündür (Karadâğî, 1993, c.1, s. 188; Ebû Gudde, 1993, c. 1, s. 339; Kassâr, 2003, s. 274).

Muhayyerlik şartıyla satım akdinin opsiyon sözleşmesinin en önemli işlevleri olan “satın alma veya satma konusunda seçme hakkı tanıma” ve riskten koruma çerçevesinde alternatif olarak önerilmesi mümkündür. Zira muhayyerlik şartıyla satım akdinin de en önemli işlevi muhayyerlik hakkına sahip olan tarafa satım akdine dair bir onama veya fesih hakkı tanınmasıdır (Durmuş, 2014, s. 126-127 Özen, 2019, s. 22-23). Ayrıca şart muhayyerliği Hz. Peygamber’in (s.a.v.) hadisiyle (Buhâri, “Büyu’ ”, 48; İbn Mâce, “Ticaret”, 42, “Ahkâm”, 24) akitten kaynaklanacak zararlardan korunmak ve pişmanlığı azaltmak için (Mevsilî, t.y., c. 2, s. 262; İbn Rüşd, 2002, c. 1, s. 386-387) insanların genel ihtiyacına binaen meşru kılınmıştır (İbnü'l-Hümâm, 2009, c. 6, s. 276; İbn Rüşd, 2002, c. 1, s. 386-387). Bu yönüyle muhayyerlik şartıyla satım akdinin çeşitli risklere karşı korunma sağlaması açısından opsiyon sözleşmeleri için alternatif oluşturduğu söylenebilir.

Opsiyon sözleşmesi yerine önerilen diğer bir yöntem kaporalı satım akidir. Kaporalı satım akdinin geliştirilip opsiyon sözleşmesindeki sakıncalı şart ve durumların bu çerçevede düzeltilmesi ve ıslah edilmesi suretiyle alternatif olarak önerilmesi mümkündür (Ebû Gudde, 1993, c. 1, s. 339; Ketâf, 2013-2014, s. 448-449; AAOIFI, 2018, s. 540). Kaporalı satım akdinin klasik kaynaklardaki hükmü tartışmalı olsa da çağdaş literatürde ağırlıklı kanaat bu işlemin caiz olacağı şeklindedir (Özcan, 1989, s. 396-398; Darîr, 1995, s. 123; Kallek, 2001, c. 24, s. 339-340). Ancak kaporalı satım akdinin alternatif bir yöntem olması, tarafların amacının gerçek bir satım akdini gerçekleştirme ve bedellerin karşılıklı mübadele edilmesi suretiyle fiziksel teslimde bulunma durumuna bağlıdır (Sellâmî, 1993, s. 233; Âli Süleymân, 2005, c. 2, s. 1042; Süveylim, 2011, s. 92). Ayrıca kaporalı satımda ortada şartlarını taşıyan sahih bir satım akdi mevcut olmalıdır (Karadâğî, 1993, c.1, s. 183; Zuhaylî, 1993, s. 258; Sellâmî, 1993, s. 233; Darîr, 1993, s. 264; Kassâr, 2003, s. 270; Âli Süleymân, 2005, c. 2, s. 1042).

Kaporalı satım akdi, opsiyon işlemi için alternatif olabilir. Zira opsiyon işleminin işlevleri arasında yer alan ve opsiyon hakkına sahip olan tarafa verilen “satın alma veya satma konusundaki seçme hakkı”nın kısmen kaporalı satım akdinde de var olduğu görülmektedir. Ancak aralarında şöyle bir fark vardır ki; opsiyon işleminde seçme hakkına hem müşteri hem de satıcı sahip olabilirken kaporalı satım akdinde seçme hakkına sahip olan taraf daima müşteridir (Darîr, 1993, s. 264; Kassâr, 2003, s. 271; Âli Süleymân, 2005, c. 2, s. 1041-1042). Bu açı göz önünde bulundurularak kaporalı satım akdinin de opsiyon işlemi için alternatif olarak önerilmesi mümkündür.

Opsiyon sözleşmesi yerine önerilen diğer klasik yöntemler ise selem akdi, vadeli satım akdi ve istisna' akdidir. Diğer alternatiflerde olduğu bu yöntemlerin alternatif olarak sunulması, tarafların amacının spekülasyon değil gerçek bir satım akdi ve fiziksel teslim ve tesellüm olması durumuna bağlıdır (Karadâğî, 1993, c.1, s. 188; Ebû Gudde, 1993, c. 1, s. 338; Kassâr, 2003, s. 274-275). Opsiyon sözleşmesinin amaç ve işlevleri ile selem akdi, vadeli satım akdi ve istisna' akdinin amaç ve işlevlerine bakıldığında bazı noktalarda uyuma olduğu görülmektedir. Selem akdi (Muslih, 2007, s. 91-96, 105-111; AAOIFI, 2018, s. 283), vadeli satım akdi ve istisna' akdinin de riskten korunma amacıyla kullanılması mümkündür (Ketâf, 2013-2014, s. 370-372, 448). Bu açıdan selem akdi, vadeli satım akdi ve istisna' akdi opsiyon işlemi için alternatif olabilir. Özellikle istisna' akdinde akit konusu ve akit bedelinin vadeli olmasının mümkün olması sebebiyle opsiyon işlemiyle gerçekleştirilmek istenen birçok amaca istisna' akdi çerçevesinde ulaşılması mümkündür (Karadâğî, 1993, c.1, s. 188; Kassâr, 2003, s. 275). Ayrıca selem akdi ve istisna' akdinin çağdaş uygulamaları olan paralel selem akdi ve paralel istisna' akdinin de opsiyon sözleşmeleri için riskten korunma amacı ve likidite işlevi çerçevesinde (Sâlûs, t.y., s. 49; Şeyh, 2021, s. 267-269) alternatif olması mümkündür.

SONUÇ

Emtia forward ve emtia futures sözleşmeleri caiz kabul etmeyenler, bu sözleşmelerin İslam hukukunda meşru gerçekleştirilme amaçlarını yerine getirecek alternatifler önermektedir. Bu alternatifler arasında selem akdi, vadeli satım akdi, istisna' akdi paralel selem, paralel istisna' ve sukuk yöntemlerini saymak mümkündür. Emtia forward ve emtia futures sözleşmelerin cevazı ile ilgili çekinceleri bulunup ihtiyatlı olmak isteyen piyasa katılımcılarının meşru ticari amaçlarını yerine getirmek üzere mezkûr alternatifleri kullanması mümkündür. Önerilen bu alternatiflerin emtia forward ve emtia futures sözleşmelere üç temel hususta alternatif olarak sunulduğu görülmektedir. Birincisi riske korunmadır. Riske karşı tam korunma veya kısmi korunmayı amaçlayan ithalatçılar, ihracatçılar, üreticiler, tüccarlar, yatırımcılar, portföy yöneticileri ve bankalar için ilgili alternatiflerin önerilmesi mümkündür. İkinci temel hu-

sus, yatırım olanağı sunmasıdır. Elinde nakit bulunan yatırımcı da sermayesini değerlendirmek üzere mezkûr alternatiflere yönelebilir. Üçüncüsü ise likidite işlevidir. Emtia forward ve emtia futures sözleşmeler için önerilen alternatiflerden paralel selem ve paralel istisna' gibi bazılarının varlıklarının kolayca alınıp satılabilmesi olanağı sağlaması suretiyle nakde dönüştürme işlevine sahip olduğu görülmektedir. Bu özelliği ile bu uygulamalar önemli alternatifleri oluşturmaktadır.

Opsiyon sözleşmelerine olumsuz yaklaşan çağdaş İslam hukukçuları, bu sözleşmeler için alternatifler önermektedir. Çoğunluğu klasik yöntemlerden olan bu alternatifler arasında; muhayyerlik şartıyla satım akdi, kaporalı satım akdi, selem akdi, vadeli satım akdi ve istisna' akdi bulunmaktadır. Bu klasik işlemlerin birçok konuda opsiyon işleminin amaç ve işlevini gerçekleştirdiği görülmektedir. Önerilen alternatiflerden bazılarının riskten korunma amacını yerine getirdiği diğer bazılarının ise "satın alma veya satma konusunda seçme hakkı" işlevini sağladığı bilinmektedir. Bunun yanında mezkûr klasik yöntemlerin yaygın çağdaş uygulamaları olan paralel selem ve paralel istisna'nın opsiyon işleminin likidite işlevini karşılamak üzere önerilmesi mümkündür.

KAYNAKÇA

- AAOIFI. (2018). *Faizsiz Finans Standartları*. Faizsiz Finans Kuruluşları Muhasebe ve Denetleme Kurumu. İstanbul: TKBB Yayınları.
- Akkuş, H. T., & Sakarya, Ş. (2018). Türev Ürünlerin İslami Finans Modelleri Açısından Değerlendirilmesi. *Adam Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*. 8/2, Ankara.
- Aktan, H. (2001). "İstisnâ" . *TDV İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. Cilt: 23, 393-396.
- Ali Haydar Efendi, (2010). *Dürrü'l-hükkâm şerhu mecelleti'l-ahkâm*. çev. Fehmî el-Hüseynî, Beyrut: Dârü'l-kütübî'l-ilmîyye.
- Âli Süleymân. (2005). *Ahkâmü't-teâmül fi'l-esvâki'l-mâliyye*. Riyad: Dâru künûzü İşbilyâ li'n-neşri ve't-tevzî'.
- Alshref, O. H. O. (2018). *Libya Altyapısı Finansmanında İslami Sukukların Rolü*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Bakmî, N. (2013). *Mehâtiru's-sukuk ve âliyyâtü't-tahavvuti minhâ: maa dirâse tatbikiyye lisukuki şeriketîn müteassiratin*. Risâle mâcistîr, Câmiatü'l-İmâm Muhammed b. Suûd el-İslâmî, ed-Dirâsâtü'l-ulyâ, Kürsî sâbik li dirâsâti'l-esvâki'l-mâliyye islâmiyye.

- Bashir, M. A M. (2020). *İslami Finansta Risk Yönetimi: Emtia Piyasalarındaki Türev Ürünler Üzerine Bir İnceleme*. çev. Ali Kürşat Sak-Gencay Karakaya, İstanbul: Albaraka Yayınları.
- Bayındır, S. (2007). Menkul Kıymetleştirme Uygulamaları ve Fıkıhtaki Yeri. *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. Mevlana Anısına, Sayı: 16, İstanbul.
- Bayındır, S. (2008). *İslam Hukuku Penceresinden Vadeli İşlem Sözleşmeleri*. İstanbul: Süleymaniye Vakfı Yayınevi.
- Bayındır, S. (2015). *İslami Finans-II (Para ve Sermaye Piyasaları)*. İstanbul: Süleymaniye Vakfı Yayınları.
- Cebeci, İ. (2019). "Sukuk". *TDV İslam Ansiklopedisi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. Cilt: EK-2, 523-527,
- Ceylan, A., & Korkmaz, T. (2004). *Sermaye Piyasası ve Menkur Değer Analizi*. Bursa: Ekin Yayınevi, 2. Baskı.
- Cinkû, A. (2004). *et-Tekâbüd fi'l-fıkhi'l-islâmî ve eseruhû ale'l-buyûi'l-muâsıra*. Amman: Dâru'n-nefâis.
- Coşkun, M. (2001). *Risk Yönetim Aracı Olarak Opsiyonlar ve İMKB'de Risk Yönetim Stratejilerinin Uygulanması*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora tezi.
- Cündî, Ş. (1988). *Muâmelâtu'l-bûrsa fi'ş-şerâti'l-islâmiyye*. Kahire: Dâru'n-nahdati'l-arabiyye.
- Darîr, S. (1993). *el-İhtiyârât. Mecelletu mecmail'l-fıkhi'l-islâmî*. Sayı: 7. Cidde.
- Darîr, S. (1995). *el-Gararu ve eseruhû fi'l-ukûd fi'l-fıkhi'l-islâmî*. Cidde: y.y..
- Darîr, S. (t.y.). *es-Selemu ve tatbîkâtuhu'l-muâsıra. Mecelletü mecma'il-fıkhi'l-islâmî*. Cilt 1 (Sayı 9).
- Doğan, B. (2008). *Genel Olarak Türev Araç Sözleşmeleri ve Vadeli İşlem Sözleşmesine Hukuki Bir Bakış*. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Durmuş, A. (2010). Modern Bir Finansal Aracı Olarak Sukuk ve Fıkıhî Açından Tahlili. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*. Sayı: 12, İstanbul, 141-156.
- Durmuş, A. (2011). İslam Hukuku Açısından Günümüz Kredi ve Finansman Yöntemleri. *İslam Hukuku Açısından Tarihten Günümüze Kredi ve Finans Yöntemleri: Tartışmalı İlmi İhtisas Toplantısı*. İstanbul.
- Durmuş, A. (2014). *Fıkıhî Açından Günümüz Para Mübadelesi İşlemleri*. İstanbul: İsam Yayınları.

- Durmuş, Ö. (2016). *Türev Ürün Kullanımını Belirleyen Faktörler: Borsa İstanbul Üzerine Bir Uygulama*. Denizli: Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Durmuş, S. (2018). *Borsa Opsiyon Sözleşmeleri*. İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Ebü Gudde, A. (1993). el-İhtiyârât fi'l-esvâki'l-mâliyye. *Mecelletu mecmail'l-fikhi'l-islâmî*. Sayı: 7. Cidde.
- Ebü Süleymân. (1993). "el-İhtiyârât". *Mecelletü mecma'il-fikhi'l-islâmî*. Sayı: 7. Cidde.
- Elçiçek, Y. K. (2020). *Vadeli İşlem Sözleşmelerini Getiri, İşlem Hacmi ve Volatilité Bazında Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi ve Etkilerinin Analizi Üzerine Ampirik Uygulamalar*. Manisa: Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Göçgör, G. (2008). *Finansal Türev Piyasaları: Forward, Futures, Opsiyon ve Döviz Üzerine Bir Uygulama*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Hattâb, K. (2005). Nahve sûk mâliyye islâmîyye. *el-Mü'temeru'l-âlemiyyu es-sâlis li'l-iktisâdi'l-islâmî*. Mekke: Câmiatu Ümmü'l-kur'a.
- İbn Âbidîn, M. B. Ö. (2011). *Reddü'l-muhtâr ale'd-Dürri'l-muhtâr*. thk. Abdülmeçid Ta'me Halebî, Beyrut: Dârü'l- ma'rife.
- İbn Rüşd, E. M. B. A. (2002). *el-Mukaddimâtü'l-mümehhidât*. thk. Zekerîyya Umeyrât, Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye.
- İbnü'l-Hümâm, K. (2009). *Şerhu fethi'l-kadîr ale'l-Hidâye şerhi Bidâyeti'l-mübtedâ*. thk. Abdürrezzâk Gâlib el-Mehdî, Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye.
- İkiz, A. S. (1995). *Vadeli İşlem Borsaları ve İzmir'de Pamuk Kontrat Borsasının Kurulabilirliği*. Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- İslambûlî, A. (2008). el-Ukûdu'l-müstakbeliyye ve'ş-şerâtu'l-islâmîyye. *Hivâru'l-erbia (1427-1428/2006-2007)*. haz. Hâlid Sa'd Muhammed el-Harbî ve Ubeydullah Muhammed Hamza Abdülğânî, Merkezü'n-neşri'l-ilmî, Câmiatü'l-melik Abdülazîz, Cidde.
- Kahaf, M. (1993). Ta'kîb. *Mecelletu mecmail'l-fikhi'l-islâmî*. Cilt: 1 (Sayı: 7). Cidde.
- Kahaf, M. (2011). *Esâsiyyâtü't-temvîli'l-islâmî*. Malezya: el-Akademiyyetü'l-âlemiyye li'l-buhûs eş-şer'iyye (İsrâ).
- Kahya, H. K. (2012). *İslam Borçlar Hukukunda Selem Akdi*. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Kallek, C. (2001). "Kaparo". *TDV İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: Türkiye Diyanet

Vakfı Yayınları. Cilt: 24, 339-340.

Kamali, M. H. (2020). *İslam Ticaret Hukuku: Vadeli İşlem Sözleşmeleri ve Opsiyonların Analizi*. çev. Nazan Lila, İstanbul: Albaraka Yayınları.

Karadâğî, M. A. (1993). *el-Esvâku'l-mâliyye. Mecelletu mecmail'fıkhi'l-islâmî*. Sayı: 7. Cidde.

Karadâğî, M. A. (2006). *Buhûs fi fıkhi'l-muâmelâti'l-mâliyeti'l-muâsira*. Beyrut: Dârü'l-beşâiri'l-islâmî.

Kâsânî, A. (2010). *Bedâiu's-sanâi' fi tertîbi's-şerâi'*. thk. Ali Muhammed Muavvad, Adil Ahmed Abdülmevcûd, Beyrut: Dârü'l-kütübî'l-ilmîyye.

Kassâr, A. H. (2003). *el-İhtiyârât fi esvâki'l-evrâki'l-mâliyye. Mecelletü's-şerîati ve'd-dirâsâti'l-islâmîyyeti*. Sayı: 53.

Ketâf, Ş. (2013-2014). *Devru'l-edavâti'l-mâliyyeti'l-islâmîyye*. Cezayir: Setîf Üniversitesi, Doktora Tezi.

Koy, A. (2018). *Türev Piyasalar*. İstanbul: Seçkin Yayıncılık.

Kundûz, A. A. (2019). *Ukûdu't-temvîli'l-islâmî*. Sundûku'n-nakdi'l-arabî, Ma'hedî't-tedrib, Ebû Zaby.

Kundûz, A. A. (2020). *Tahlîlu'l-mehâtır fi edavâti't-temvîli'l-islâmî*. Sundûku'n-nakdi'l-arabî, Dirâsâtu ma'hedî't-tedrib, Ebû Zaby, Sayı 4.

Kurar, İ. (2010). *Türkiye Vadeli İşlem Opsiyon Borsası ve Türev Araçları Risk Yönetimi: Vadeli İşlem Piyasası Risk Yönetimi Uygulaması*. Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Lâhim, U. (2012). *Bey'u'd-deyn ve tatbîkâtuhu'l-muâsira fi'l-fıkhi'l-islâmî*. Riyad: Dârü'l-meymân li'n-neşri ve't-tevzi'.

Mecmau'l-fıkhi'l-islâmî ed-Duelî. (t.y.). *Karârât ve tavsiyât*. Karar no: 63 1/7, y.y..

Mecmau'l-fıkhi'l-islâmî ed-Duelî. (t.y.). *Karârât ve tavsiyât*. Karar no: 66 (3/7).

Mevslî, E. M. (t.y.). *el-İhtiyâr li ta'lîli'l-Muhtâr*. Beyrut: Dârü'l- Erkam b. Ebi'l-Erkam.

Mısrî, R. Y. (1991). *el-Câmi' fi usûli'r-ribâ*. Dimeşk-Beyrut: Dârü'l-kalem-ed-Daru's-şâmiyye.

Muslih, H. A. H. (2007). *Mukârane beyne's-selemi ve'r-ribâ fi'l-fıkhi'l-islâmî*. Risâle mâcistîr, Câmiatu en-Necâh el-Vataniyye, Külliyyetü'd-dirâsâti'l-ulyâ, Filistin, Nablus.

Onur, M. (2018). *İslami Finans Yöntemi Olarak Sukuk. I. Uluslararası İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Kongresi*. Karabük Üniversitesi ve Bandırma Onyediy Eylöl Üniversitesi, 23-25 Kasım.

- Osmânî, T. (1993). *Ukûdu'l-müstakbeliyyât fi's-silai. Mecelletu mecmail'l-fikhi'l-islâmî. Cilt 1 (Sayı: 7). Cidde.*
- Öcal, N. (1997). *Türkiye'de Menkul Kıymetleştirme Uygulaması, Etkileri, Sorunlar ve Çözüm Önerileri. Sermaye Piyasası Kurulu, Ankara: Tisamat Basım.*
- Özcan, A. (1989). *el-Ecel fi akdi'l-bey'. Doktora tezi, Câmiatü Ümmü'l-kurâ, Mekte.*
- Özdemir, L. (2011). *Vadeli İşlem Piyasası ile Spot Piyasa Oynaklığı Arasındaki ilişki, Doktora tezi, Afyon.*
- Özen, E. B. (2019). *Şart muhayyerliğinde Malın Mülkiyeti Meselesi. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.*
- Özşahin, K. (1999). *Vadeli İşlem Sözleşmesinin Hukuki Niteliği. Yeterlilik Etüdü, Ankara.*
- Parasız, İ. (2003). *Türkiye'de Para ve Sermaye Piyasası Araçları, Para ve Banka Dergisi. Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.*
- Sââtî, A. A. (1999). *Nahve müştekkât mâliyye islâmiyye. Mecelletü Câmiati'l-Melik Abdülazîz: el-İktisâdü'l-islâmî. Cidde, Sayı: 11, 59-97.*
- Sââtî, A. A. (2009). *Mustakbeliyyât muktaraha Mutevâfika maa's-şerîa. el-Ezimetu'l-mâliyyetu'l-ameliyye: Esbâb ve Hulûl min manzûrin islâmî, haz. Heyet, Merkezü'n-neşri'l-ilmî, Câmiatü'l-Melik Abbülazîz, Cidde.*
- Sâlûs, A. (2008). *Fıkhü'l-bey' ve'l-istîsâk ve't-tatbîk el-muâsır. Doha-Bilbeys: Dâru's-sekâfe-Mektebetu dâri'l-Kur'ân.*
- Sâlûs, A. (t.y.). *Mehâturî'-temvîli'l-islâmî. el-Mu'temeru'l-âlemi'y-yu's-sâlis li'l-iktisâdi'l-islâmî, Câmiatu Ümmü'l-kurâ.*
- Sancak, E. (2012). *Türev Finansal Araçlar Sözlüğü. Ankara: Gazi Kitabevi.*
- Sehlî, M. B. M. (t.y.). *el-İstisnâ'u'l-muvâzî, Mecelletü'l-câmiati'l-islâmiyye. Sayı 183.*
- Sellâmî, M. M. (1993). *el-İhtiyârât. Mecelletu mecmail'l-fikhi'l-islâmî sayı: 7. Cidde.*
- Serahsî, Ş. (t.y.). *el-Mebsût. Beyrut: Dârü'l-ma'rife.*
- Siba', A. (2018). *el-Ukûdu'l-müstakbeliyye fi sûki'l-mâl ve ahkâmuhâ el-fikhî, Risâle mâcistîr, Câmiatü'ş-şehîd Hamma Lahder-el-Vâdî, Ma'hedu'l-ulûmi'l-islâmiyye, Kısmu'ş-şerîa, Cezayir.*
- Süleymân, Y. (1982). *Re'yü't-teşri'l-islâmî fi mesâili'l-bûrsa. el-Mevsûatü'l-ilmiiyye ve'l-ameliyye li'l-bünûk el-islâmiyye. Matbûâtü'l-ittihâdi'l-devlî li'l-bünûki'l-islâmiyye, c. 5, Kahire.*
- Süveylim, S. B. İ. (2011). *Usûlü't-temvîli'l-islâmî. Cidde: Merkezü ebhâsi'l-iktisâ-*

di'l-islâmî, Câmiatü'l-Melik Abdülazîz.

- Şâfiî, M. B. İ. (2001). *el-Ümm*. El-Mansûra: Dâru'l-vefâ, thk. Rıf'at Fevzî Abdülmuttalib, I-XI.
- Şensoy, N. (2012). İslâmî Kurallara Uygun Finansal Sistem Bağlamında Bir Finansal Araç Olarak Sukuk Uygulamaları. *Fıkhî Açıldan Finans ve Altın İşlemleri: Tebliğ ve Müzakereler, Tartışmalı İlmî Toplantı*. Konevî Kültür Merkezi, Konya.
- Şeyh, Ü. A. (2021, Haziran). Akdu's-selem el-muvâzî ve devruhû fi'n-neşât el-iktisâdî. *Mecelletü'l-câmiati'l-kâsimiyye li'l-ulûmi's-şer'iyye ve'd-dirâsâti'l-islâmiyye*. Cilt 1 (Sayı, 1), 235-277.
- Tanyel, E. (2016). *Türev Ürünler, Türkiye'de ve Dünya'da Türev Piyasaların Gelişimi ve Kalkınma ve Yatırım Bankalarında Kullanımı*. Ankara: İller Bankası Anonim Şirketi, Uzmanlık Tezi.
- Yanbolu, D. (2011). *Piyasalarda Türev Ürünler Vergilendirilmesi ve Muhasebeleştirilmesi*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Yılmaz, A. (2016). *Vadeli İşlemler ve Opsiyon Borsası'nın Durumu, Türkiye'deki Gelişimi ve Geriye Dönük Opsiyonlar Üzerine Bir Uygulama*. İstanbul: Aydın Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Zuhaylî, V. (1993). Ukûdu'l-ihitiyârât. *Mecelletu mecmail'fıkhi'l-islâmî* sayı: 7. Cidde.
- Zuhaylî, V. (2013). *Mevsûatu el-fıkhi'l-islâmiyyi ve edilletihî*. Dimaşk: Dâru'l-fikr.

